

THE AIRE CENTRE
Advice on Individual Rights in
Europe

CENTAR ZA UNAPREĐIVANJE PRAVNIH STUDIJA   CENTER FOR ADVANCED LEGAL STUDIES

Odabrani slučajevi iz prakse Evropskog suda za ljudska prava

SEMINAR

Zabrana diskriminacije Roma i problem pravno nevidljivih osoba
Medija Centar, Beograd, 14. decembar 2010.

This project is funded by the European Union.
This project is implemented by Center for Advanced Legal Studies, in
partnership with The AIRE Centre.

priređio AIRE centre

This textbook has been published within the project titled: “European integration priorities: Capacity building of the Serbian civil sector to fight discrimination”. The project is implemented by Center for Advanced Legal Studies in partnership with The AIRE Centre.

The European Union is made up of 27 Member States who have decided to gradually link together their know-how, resources and destinies. Together, during a period of enlargement of 50 years, they have built a zone of stability, democracy and sustainable development whilst maintaining cultural diversity, tolerance and individual freedoms.

The European Union is committed to sharing its achievements and its values with countries and peoples beyond its Borders.

For more information, please contact:

Center for Advanced Legal Studies
Goce Delčeva 36
190177 Belgrade
Serbia

+381 11 2608 360
cups@cups.rs
<http://www.cups.rs>

The AIRE Centre
17 Red Lion Square
London WC1R 4QH
United Kingdom

+ 44 20 7831 4276
info@airecentre.org
<http://www.airecentre.org>

This publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of the Center for Advanced Legal Studies and The AIRE Centre, and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

SADRŽAJ

ANGUELOVA PROTIV BUGARSKE.....	4
ASSENOV I DRUGI PROTIV BUGARSKE	7
CHAPMAN PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA.....	9
COSTER PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA	9
BEARD PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA	9
LEE PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA	9
JANE SMITH PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA	9
ČONKA PROTIV BELGIJE	12
CONNORS PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA	15
D.H. I DRUGI PROTIV ČEŠKE REPUBLIKE	18
D.H. I DRUGI PROTIV ČEŠKE REPUBLIKE (PRESUDA VELIKOG VEĆA)	20
JASAR PROTIV "BIVŠE JUGOSLOVENSKE REPUBLIKE MAKEDONIJE"	22
K. H. I OSTALI PROTIV SLOVAČKE.....	24
MOLDOVAN I DRUGI PROTIV RUMUNIJE (BR.2.).....	27
MUÑOZ DIAZ PROTIV ŠPANJE.....	30
NACHOVA I DRUGI PROTIV BUGARSKE.....	32
NACHOVA I DRUGI PROTIV BUGARSKE (PRESUDA VELIKOG VEĆA)	35
ORŠUŠ I DRUGI PROTIV HRVATSKE	38
PARASKEVA TODOROVA PROTIV BUGARSKE	42
PETROPOULOU-TSAKIRIS PROTIV GRČKE.....	43
ŠEČIĆ PROTIV HRVATSKE.....	45
SEJDIĆ I FINCI PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE.....	47
TANASE I OSTALI PROTIV RUMUNIJE.....	51
VELIKOVA PROTIV BUGARSKE	53
YORDANOVA PROTIV BUGARSKE	55

**PRESUDA U SLUČAJU
ANGUELOVA PROTIV BUGARSKE
13. jun 2002.**

1. Činjenično stanje

Assya Anguelova je bugarska državljanka, rođena 1959. godine i nastanjena u gradu *Razgrad*. Slučaj se odnosi na smrt njenog sina, *Anguela Zabchekov-a*, starog 17 godina, koja se dogodila 29. januara 1996. godine dok je bio u policijskom pritvoru, nakon hapšenja zbog pokušaja krađe.

Kasno uveče 28. januara 1996. godine *g. Zabchekov* je sa porodicom i prijateljima u baru pio alkohol. Oni tvrde da je bio dobrog zdravlja i nepovređen kada su ga poslednji put videli, između 10.30h i 11.30h uveče.

Ubrzo nakon ponoći, stanari koji žive u susednoj stambenoj zgradi su videli kako *g. Zabchekov* "radi nešto" oko parkiranih automobila i obavestili policajca van dužnosti, narednika *Mutafov-a*, koji je bio u blizini. Narednik *Mutafov* je jurio *g. Zabchekov-a*, a kasnije je tvrdio da je *g. Zabchekov* nekoliko puta pao na lice dok je pokušavao da pobegne. *G. Zabchekov* je uhapšen i odveden u policijsku stanicu nešto pre 1h ujutru. Ne postoji odgovarajući zapisnik o njegovom hapšenju i dovođenju u pritvor.

Nešto posle 3h ujutru policajci u stanici su obavestili policajce odgovorne za hapšenje - koji su u tom trenutku bili u kolima u patroli - da se zdravlje *g. Zabchekov-a* pogoršava. Policajci su se vratili u policijsku stanicu da bi procenili situaciju i zatim se odvezli do bolnice, vrativši se sa lekarom i ambulantsnim kolima. *G. Zabchekov* je odveden u bolnicu, gde je oko 5h ujutru bolnički lekar potvrdio da je mrtav.

Pokrenut je krivični postupak da bi se istražile okolnosti njegove smrti. Autopsijom izvršenom 29. januara 1996. godine utvrđeno je da je do smrti došlo zbog frakture lobanje, koju je *g. Zabchekov* zadobio četiri do šest sati pre trenutka smrti. Međutim, kasnije je podnet drugi izveštaj, zasnovan isključivo na dokumentarnim dokazima, u kome je zaključeno da su povrede *g. Zabchekov-a* morale da budu nanesene bar 10 sati pre trenutka smrti. Istraga je na osnovu ovog drugog izveštaja okončana, na temelju toga da nije postojala veza između postupanja policije i smrti *g. Zabchekov-a*. Podnosilac predstave se neuspešno žalila. Dodatna istraga je prekinuta na osnovu toga da nije moguće utvrditi na koji način su povrede nanete.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstave je tvrdila da je njen sin umro nakon što su policajci prema njemu loše postupali, da mu policija nije pružila odgovarajuću medicinsku negu za povrede i da vlasti nisu preduzele delotvornu istragu, što je protivno članovima 2. i 3. Evropske konvencije (pravo na život i zabrana mučenja, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja). Ona je dalje tvrdila po članu 5. (pravo na slobodu i sigurnost) da je pritvor njenog sina bio nezakonit, da nije imala na raspolaganju delotvoran pravni lek za potrebe člana 13. (pravo na delotvoran pravni lek) i da je došlo do diskriminacije na osnovu romskog porekla njenog sina, što je bilo protivno članu 14. (zabrana diskriminacije).

Član 2.

Loše postupanje u policijskom pritvoru

Evropski sud za ljudska prava je primetio da je g. *Zabchekov* preminuo nakon što je nekoliko sati bio pritvoren u policijskoj stanici *Razgrad-a* i da je prema prvom izveštaju veštaka povreda lobanje bila nanesena najverovatnije četiri do šest sati pre trenutka smrti, verovatno u vreme dok je bio pod nadzorom policije, bilo pre ili nakon što je doveden u policijsku stanicu.

Evropski sud je doveo u pitanje zaključke drugog izveštaja veštaka, u kome se iznosi da je do povreda došlo bar 10 sati pre trenutka smrti g. *Zabchekov-a*. Izveštaj je bio zasnovan isključivo na vizuelnom ispitivanju fotografija krvnog ugruška snimljenih šest sati nakon smrti g. *Zabchekov-a*. Ovaj izveštaj se u značajnim aspektima razlikovao od zaključaka donesenih u prvom izveštaju, koji je bio zasnovan na direktnom posmatranju leša, bez iznošenja razloga za to. Ako je g. *Zabchekov* bio povređen pre 7h uveče 28. januara 1996. godine, to bi značilo da je izašao sa prijateljima i zatim odlučio da ukrade automobil dok je patio od frakture lobanje, što izgleda malo verovatno.

Vladina tvrdnja da je g. *Zabchekov* mogao biti povređen od pada na zemlju - pošto je pio i imao istoriju zdravstvenih problema - nije podržana forenzičkim dokazima. Imajući u vidu sve relevantne okolnosti, Sud je zaključio da je neuverljivo Vladino objašnjenje okolnosti smrti g. *Zabchekov-a*, zasnovano na zaključcima drugog izveštaja veštaka po pitanju vremena povređivanja i pretpostavci da se dečak mogao povrediti padom na zemlju. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 2. Evropske konvencije.

Tvrdnje o propustu da se obezbedi blagovremena medicinska nega

Sud je primetio da je policija odgodila pružanje medicinske pomoći g. *Zabchekov-u*. Prema prvom izveštaju veštaka i mišljenju veštaka koje je podnela podnosilac predstavke odlaganje u pružanju medicinske pomoći je bilo fatalno. Sud je prema tome zaključio da su ponašanje policije između 3h i 5h ujutru 29. januara 1996. godine i nedostatak bilo kakve reakcije vlasti predstavljali povredu obaveze države da zaštiti živote lica pod njenim nadzorom. Stoga je u ovom pogledu došlo do povrede člana 2. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Tvrdnje o nedelotvornoj istrazi

Sud je primetio veći broj nedostataka u istrazi. Od policajaca nije zahtevano da objasne zašto je zapisnik o pritvoru falsifikovan, zašto nisu odmah pozvali hitnu pomoć i zašto su bolničkom lekaru dali očigledno pogrešne informacije. Svedočenje policajaca je smatrano za potpuno verodostojno uprkos njihovom sumnjivom ponašanju. I pored očigledne protivrečnosti dva medicinska izveštaja, vlasti su prihvatile zaključke drugog izveštaja, ne pokušavajući da razjasne nedoslednosti.

Sud je stoga zaključio da istraga nije bila objektivna i temeljna. Došlo je do povrede člana 2 stav 1. Konvencije zbog propusta da se sprovede delotvorna istraga okolnosti smrti g. *Zabchekov-a*.

Član 3.

Primetivši da Vlada nije pružila uverljivo objašnjenje povreda na telu (grudima, licu i desnom ručnom zglobu) g. *Zabchekov-a* i da su te povrede ukazivale na nečovečno postupanje preko granice ozbiljnosti dozvoljene po članu 3. Konvencije, Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 3. Evropske konvencije.

Član 5.

Nije sporno da pritvor g. *Zabchekov*-a nije bio zasnovan na pisanom nalogu, kako je zahtevano po članu 35. Zakona o narodnoj policiji. Sud je primetio da, u težnji da se sakrije i sama činjenica da je g. *Zabchekov* bio pritvoren, u prvom obaveštenju porodici o njegovoj smrti nije ni pomenuto da je bio pritvoren. Sud je takođe primetio da lišavanje slobode g. *Zabchekov*-a nije odmah evidentirano i da je zapisnik u policijskoj stanici kasnije falsifikovan.

Nepostojanje pisanog naloga i ispravnog zapisnika o pritvoru g. *Zabchekov*-a je dovoljno da Sud zaključi da je taj višesatni pritvor 29. januara 1996. godine predstavljao povredu domaćeg prava i bio protivan zahtevima sadržanim u članu 5. Konvencije za ispravno evidentiranje lišavanja slobode.

Član 14.

Sud je bio mišljenja da, iako su žalbe o diskriminaciji podnosioca predstavke zasnovane na ozbiljnim tvrdnjama, nije u mogućnosti da zaključi da su dokazane van razumne sumnje, i da stoga nije došlo do povrede člana 14. Konvencije.

Sudija *Bonello* je, iznoseći svoje delimično protivno mišljenje, objasnio zašto se po ovom pitanju ne slaže sa zaključkom većine. On je oštro kritikovao činjenicu da Sud tokom preko pedeset godina sudske prakse nije do današnjeg dana utvrdio ni jedan slučaj povrede prava na život (član 2.) ili prava da se ne bude podvrgnut mučenju ili drugom ponižavajućem ili nečovečnom postupanju ili kažnjavanju (član 3.) na osnovu rase, boje kože ili mesta porekla žrtve. Razlog za ovo, prema sudiji *Bonello* jeste pravilo koje je Sud sam sebi nametnuo, prema kome je standard dokaza - koji se prema Konvenciji zahteva - "dokaz van razumne sumnje". Sudija *Bonello* je bio mišljenja da je ovaj standard pravno neodrživ i u praksi neostvariv.

Član 41.

Evropski sud za ljudska prava je podnosiocu predstavke dodelio 19 050 eura (€) na ime nematerijalne štete i 3 500 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Dva aspekta ovog tragičnog slučaja zaslužuju poseban komentar.

Kao prvo, Evropski sud je ponovio značaj da policija kada neko lice lišava slobode, bilo hapšenjem bilo pritvaranjem, odmah napravi detaljni pisani zapisnik. Obavezne stavke zapisnika su tačna evidencija mesta, datuma i vremena pritvora kao i ime pritvorenog, ako je poznato, i njegovo zdravstveno stanje, ime policajca koji vrši pritvaranje i razlozi za pritvaranje. Propust da se takav zapisnik napravi sam će po sebi predstavljati povredu člana 5. Konvencije, "pošto nije u skladu sa samom svrhom" tog člana. Ovi podaci su od suštinske važnosti, ne samo da bi se sprečila proizvoljnost dužine pritvora kao posledica neobaveznog pristupa prema vođenju zapisnika, već i da bi se osiguralo da u situacijama u kojima su iznesene tvrdnje o lošem postupanju u pritvoru postoje verodostojne informacije.

Kao drugo, nadahnuto mišljenje, koje je izneo sudija *Bonello*, preporučiće se svima sa znanjem iz prve ruke o lošem postupanju koje je raso motivisano. Sudija *Bonello* otvoreno kritikuje Sud zbog stalnog odbijanja da utvrdi povredu člana 14. u vezi sa članovima 2. ili 3. Konvencije, ma kako pouzdani bili podaci koji ukazuju na takve motive kao na razlog za loše postupanje.

**PRESUDA U SLUČAJU
ASSENOV I DRUGI PROTIV BUGARSKE
28. oktobar 2008.**

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke, g. *Assenov* i njegovi roditelji, porodica su bugarskih državljana romskog porekla. Policajac van dužnosti uhapsio je prvog podnosioca predstavke (četnaestogodišnjeg g. *Assenova*) koji se kockao na pijaci i odveo ga do obližnje autobuske stanice, odakle je pozvao pojačanje.

Roditelji prvog podnosioca predstavke su tražili da ga oslobodi i, da bi pokazali policajcu da biti kažnjen, njegov otac je uzeo dasku i udario ga. Pojačanje je zatim stiglo i podnosioci predstavke tvrde da su ovi policajci tukli pendrecima prvog podnosioca. Usledila je rasprava i prvi podnosilac i njegov otac su uhapšeni i odvedeni u policijsku stanicu gde su zadržani oko dva sata, pre nego što su oslobođeni bez optužbe. Prvi podnosilac predstavke je tvrdio da su ga policajci u stanici tukli pištoljem-igračkom, pendrecima i uzdarali u stomak.

Sledećeg dana, prvi podnosilac predstavke i njegova majka su posetili sudskog veštaka koji ga je pregledao i izdao doktorsko uverenje o povredama, zaključivši da su zadate onako kako su podnosioci tvrdili. Njegova majka je zatim podnela žalbu tvrdeći da je policija prebila njenog sina. Žalbu je ispitao pukovnik *P*, inspektor zaposlen u okružnom direktoratu unutrašnjih poslova (ODUP), koji uzeo izjave od svih strana ali je zaključio da je otac prebio prvog podnosioca. Direktor ODUP je obavestio podnosiocima da je postupanje policije stoga bilo u skladu sa zakonom i da neće pokrenuti krivični postupak. Podnosioci predstavke su se žalili Okružnom vojnom tužilaštvu, međutim, na osnovu dokumentacije iz prvobitne (sprovedene od strane ODUP) istrage koju je policija obezbedila, zaključeno je da krivični postupak protiv policije ne treba da bude pokrenut. Podnosioci predstavke su se žalili na ovu odluku tvrdeći da su razmatrani dokazni materijal činile izjave policajaca, da doktorsko uverenje nije uzeto u obzir i da nije istina da prvi podnosilac i njegov otac nisu sarađivali. Pokrenuta je nova istraga, ali njeni rezultati nisu saopšteni podnosiocima predstavke. Dalja žalba Glavnom tužiocu Bugarske preneti je vojnom tužilaštvu, koje je obavestilo advokate podnosilaca predstavke da nema osnove za poništenje prethodne odluke.

Kasnije je prvi podnosilac uhapšen na osnovu sumnje da je počinio veći broj krađa i pljački, zbog čega je zatim i osuđen.

Podnosioci predstavke su podneli žalbu Komisiji. Ubrzo zatim su u dva novinska lista objavljeni članci u kojima se tvrdilo da je romski kockar “izveo Bugarsku pred Sud u Strazburu” i da su možda neki romski aktivisti “gurali slučaj” i zavarali Amnesty International. Dalje, tužilaštvo ili policija su zahtevali od podnosilaca da potvrde da li su podneli predstavku Komisiji. Kao posledca ovih događaja, podnosioci su posetili javnog beležnika i potpisali izjavu u kojoj su negirali da su podneli predstavku Komisiji, iako su priznali da su potpisali neka dokumenta koju su pripremile organizacije za zaštitu ljudskih prava, ali im nisu date kopije.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su se žalili prema članovima 3, 6 stav 1 i 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima zbog lošeg postupanja od strane policije prema prvom podnosiocu predstavke u septembru 1992. godine i nedostatka delotvornog pravnog leka u ovom pogledu; pozivajući se na članove 3 i 5

Konvencije u pogledu njegovog lišenja slobode od jula 1995. do marta 1996.; i na član 25 Konvencije zbog mera koje je tužilaštvo preduzelo u vezi sa predstavkom podnetoj Komisiji.

Pre 1998. godine pojedinci nisu imali direktni pristup Evropskom sudu, već Komisiji koja bi zatim odlučila da li da slučaj prosledi Sudu. Komisija je ukinuta Protokolom 11 uz Konvenciju koji je stupio na snagu 1998. godine, čime je pojedincima omogućen direktan pristup Evropskom sudu za ljudska prava.

Član 3

Evropski sud je smatrao da su povrede nanete prvom podnosiocu predstavke bilo od strane njegovog oca bilo od strane policije bile dovoljno ozbiljne da bi predstavljale loše postupanje shodno članu 3. Konvencije. Sud je zaključio da na osnovu raspoloživih dokaza nije moguće utvrditi da li su povrede prvog podnosioca predstavke bile nanesene od strane policije. Međutim, u ovim okolnostima doktorsko uverenje, pritvor u policijskoj stanici i nedostatak svedoka koji bi dali izjavu o tome šta se dogodilo između prvog podnosioca i njegovog oca, zajedno dovode do razumne sumnje da su ove povrede mogle biti uzrokovane od strane policije. Evropski sud je stoga bio mišljenja da u ovim okolnostima, budući da je prvi podnosilac predstavke podneo žalbu prema članu 3, ta odredba u sprezi sa članom 1 Konvencije, zahteva delotvornu zvaničnu istragu, jer bi u suprotnom zabrana mučenja u praksi bila nedelotvorna i državnim službenicima bi bilo omogućeno da nekažnjeno krše prava pojedinaca. Evropski sud je dalje ispitaio istragu koju su domaće vlasti sprovele i zaključio da nije bila dovoljno temeljna i delotvorna za potrebe člana 3 Evropske Konvencije. Shodno tome, Sud je utvrdio povredu člana 3. Konvencije.

U pogledu lišenja slobode, Sud je sa zabrinutošću primetio dužinu pritvora prvog podnosioca predstavke. Evropski sud je utvrdio da nije primio nikakve objektivne dokaze u pogledu uslova pritvora. Dalje je primetio da prema proceni Komisije uslovi pritvora podnosioca predstavke nisu bili dovoljno ozbiljni da bi predstavljali povredu člana 3 i da je podnosilac dobrog zdravlja. Stoga, Sud je utvrdio da uslovi pritvora prvog podnosioca nisu bili dovoljno ozbiljni da bi doveli do povrede člana 3. Evropske konvencije.

Član 6 stav 1

Evropski sud je skrenuo pažnju na bugarsku sudsku praksu, posebno odluku Vrhovnog suda, u slučaju u vezi sa saobraćajnom nesrećom; da građanski sud nije obavezan odlukom tužilaštva kojom se prekida krivična istraga. Podnosilac predstavke je međutim tvrdio da zbog ozbiljne prirode njegovih tvrdnji sudovi u građanskom postupku ne bi primenili ovo pravilo. Evropski sud je ovo smatrao prostim nagađanjem pošto podnosilac predstavke nije pokušao da pokrene građanski postupak. Stoga, Sud je bio mišljenja da se ne može reći da mu je uskraćen pristup sudu ili da je bio lišen pravičnog suđenja pri utvrđivanju građanskih prava.

Shodno tome, Sud je zaključio da nije došlo do povrede člana 6 stav 1. Evropske konvencije.

Član 13

Evropski sud je primetio da obaveza prema ovom članu Konvencije kada pojedinac ima dokazivu tvrdnju da je prema njemu loše postupano protivno članu 3 Konvencije, podrazumeva delotvoran pravni lek; delotvornu i temeljnu istragu, delotvoran pristup žalioca istražnom postupku i isplatu nadoknade štete gde je to odgovarajuće. Sud je dalje primetio u svojim prethodnim zaključcima da je prvi podnosilac predstavke imao dokazivu tvrdnju da je prema njemu loše postupano i da nije sprovedena delotvorna i temeljna istraga.

Evropski Sud je stoga utvrdio povredu člana 13. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

PRESUDA U SLUČAJEVIMA
CHAPMAN PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA
COSTER PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA
BEARD PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA
LEE PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA
JANE SMITH PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA
18. januar 2001.

1. Činjenično stanje

Slučaj se odnosi na predstavke koje su podneli članovi pet romskih porodica: *Sally Chapman*, rođena 1954. godine i naseljena u *Hertfordshire-u*; *Thomas* i *Jessica Coster*, rođeni 1962., odnosno 1964. godine i naseljeni u *Kent-u*; *John* i *Catherine Beard*, rođeni 1935., odnosno 1937. godine i trenutno bez stalne adrese svoje čerge; *Jane Smith*, rođena 1955. godine i nastanjena u *Surrey-ju*; i *Thomas Lee*, rođen 1943. godine i naseljen u *Kent-u*.

Sally Chapman kupila je zemljište 1985. godine u okrugu *Three Rivers* u *Hertfordshire-u*, da bi na njemu smestila svoju čergu, a da pre toga nije dobila građevinsku dozvolu. Njoj je izdavanje ove dozvole odbijeno, kao i izdavanje dozvole da izgradi provizorno sklonište. Njeno zemljište je u zoni Zelenog pojasa (zona pod posebnom ekološkom zaštitom). U postupku je priznato da u toj zoni ne postoji zvanična lokacija za romske čerge i vremenski rok za sprovođenje odluke je iz tog razloga produžen. Ona je novčano kažnjena zbog neizvršavanja naloga za sprovođenje odluke i napustila je svoje zemljište na osam meseci, vrativši se zbog navodnog nedostatka drugih rešenja, pošto je provela ovaj vremenski period seleći se iz jednog nezakonitog kampa u drugi. Ona još uvek živi na svom zemljištu sa mužem i ocem, starim preko 90 godina i obolelim od senilne demencije.

Thomas i *Jessica Coster*, muž i žena, tvrde da su bili, zbog nepostojanja drugih rešenja, primorani da žive u konvencionalnim stambenim zgradama od 1983. do 1987. godine. Nakon što su 1988. godine kupili zemljište blizu *Maidstone-a* u *Kent-u*, naselili su se na njemu u čergama. Njihovi zahtevi za izdavanje građevinske dozvole odbijeni su u dva navrata na temelju toga što bi takva izgradnja predstavljala značajno narušavanje izgleda privlačnog seoskog područja. Protiv njih je pokrenut postupak i kažnjeni su 1989., 1990. i 1992. godine. Nakon zaključenja postupka za donošenje privremenih mera zabrane u 1992. godine, oni su napustili svoje zemljište, ali su se ubrzo vratili. Nanovo su kažnjeni 1994. godine i pokrenut je postupak za donošenje privremenih mera 1996. godine, koji je zamenjen izvršnim postupkom za prisilno uklanjanje po sekciji 178. Zakona o gradskoj i seoskoj izgradnji iz 1990. godine. Oni tvrde da nakon ovog postupka nisu imali drugog izbora osim da prihvate smeštaj u opštinskom stambenom naselju 1997. godine.

John i *Catherine Beard*, supružnici, smestili su svoju čergu na zemlji koju su kupili u *Lancashire-u*. U dva navrata im je odbijano izdavanje građevinske dozvole zbog narušavanja izgleda područja i zbog bezbednosti auto puteva. Protiv njih su pokrenuta četiri postupka u periodu između 1991. i 1995. godine, a 1996. godine pokrenut je postupak za donošenje privremenih mera zabrane, što je dovelo do toga da *John Beard* dobije uslovnu kaznu zatvora u dužini od tri meseca zbog nepoštovanja naloga da ukloni svoju čergu. Oni su zbog toga napustili svoje zemljište i od tada su bez stalne adrese.

Thomas Lee i njegova porodica su smestili svoju čergu na zemljište koje su kupili u zoni posebnog pejzažnog planiranja u *Kent-u*. Izdavanje građevinske dozvole je odbijeno pošto je građevinski inspektor utvrdio da je ova lokacija izuzetno vidljiva i značajna za izgled pejzaža. Iako u toj zoni postoje druge zvanične lokacije za čerge, podnosilac predstavke se žalio da na njima ne postoje uslovi za ljudsko stanovanje pošto su smeštene na deponijama otpada ili starih kanalizacija. Međutim, izdata je dozvola za korišćenje prikolice u poljoprivredne svrhe na zemljištu blizu

njegovog, kao i građevinska dozvola za veliki stambeni kompleks udaljen od njegovog zemljišta samo 600 jardi (550m).

Jane Smith i njena porodica kupili su zemljište za svoju čergu u zoni Zelenog pojasa u *Surrey*-ju i odbijena im je građevinska dozvola, jer bi takva upotreba zemljišta štetila osetljivoj zoni seoskog pejzaža. Njen zahtev za izdavanje građevinskih dozvola za provizorno sklonište je odbijen, da bi se sprečilo ugrožavanje seoskog pejzažnog karaktera područja. 1994. godine je pokrenut postupak za donošenje privremenih mera zabrane, nakon čega je porodica podnela zahtev da im kao "beskućnicima" bude obezbeđen smeštaj. *Jane Smith* se žalila na to da je smeštaj koji joj je do sada ponuđen bio ili u stanovima u gradskim područjima ili je na zemljištu nepogodnom za ljudsko stanovanje zbog zagađenosti. Ona je ostala na svom zemljištu pod pretnjom nasilnog uklanjanja i pritvaranja zbog nepoštovanja sudskih odluka.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su se žalili da su mere preduzete protiv njih radi sprovođenja građevinskih ograničenja u vezi sa korišćenjem njihovog sopstvenog zemljišta za smeštaj čergi predstavljale povredu članova 8. (pravo na poštovanje porodičnog i privatnog života) i 14. (zabrana diskriminacije) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Svi podnosioci predstavke, izuzev porodice *Beard*, tvrde da su mere takođe predstavljale mešanje u njihovo pravo na mirno uživanje svoje imovine (zemljišta) protivno članu 1. Protokola broj 1.

Sally Chapman i *Jane Smith* su se dalje žalile po članu 6. Konvencije na nepostojanje delotvornog pristupa sudu radi podnošenja žalbe na odluku u vezi sa izdavanjem građevinskih dozvola i sprovođenjem odluka vlasti, a porodica *Coster*, *Jane Smith* i *Thomas Lee* takođe su se pozvali na član 2. Protokola broj 1. uz Konvenciju, tvrdeći da su njihova deca ili unučići merama za sprovođenje naloga bili lišeni mogućnosti za obrazovanje.

Član 8.

U svih pet slučajeva, Sud je smatrao da je stanovanje podnosilaca predstavke u čergama predstavljalo sastavni deo njihovog romskog etničkog identiteta i da su mere za sprovođenje naloga i građevinske odluke u svakom slučaju predstavljale mešanje u pravo podnosilaca predstavke na poštovanje porodičnog i privatnog života.

Međutim, Sud je utvrdio da su mere bile "u skladu sa zakonom" i da su težile opravdanom cilju zaštita "prava drugih" očuvanjem životne sredine.

Po pitanju neophodnosti upotrebljenih mera u težnji za postizanjem tog opravdanog cilja, Sud je smatrao da mora biti pružena široka sloboda odlučivanja domaćim vlastima, koje su u mnogo boljem položaju da donesu odluke u vezi sa građevinskim obzirima u pogledu konkretne lokacije. U ovim slučajevima, Sud je utvrdio da su građevinski inspektori dali značajne ekološko-estetske primedbe na takav način upotrebe zemljišta podnosilaca predstavke, koje su pretegle nad interesima podnosilaca predstavke.

Sud je takođe primetio da su Romi bili slobodni da koriste kao kamp bilo koju lokaciju za čerge sa građevinskom dozvolom. Iako nije postojalo dovoljno lokacija na kojima su Romi mogli zakonito da smeste svoje čerge, a koje su oni smatrali prihvatljivim i priuštivim, Sud nije bio ubeđen da podnosiocima predstavke nisu bila na raspolaganju druga rešenja, osim korišćenja zemljišta bez građevinske dozvole, u nekim slučajevima čak i u zoni Zelenog pojasa ili posebnog pejzažnog planiranja.

Sud nije prihvatio tvrdnju da su, pošto je statistički broj Roma veći od broja mesta na raspolaganju u odobrenim lokacijama za romske kampove, odluke da se podnosiocima predstavke ne dozvoli da koriste zemljište na kome su želeli da smeste svoje čerge predstavljale povredu člana 8. Konvencije. Evropski sud je takođe smatrao da član 8. ne treba da bude protumačen tako da nameće Ujedinjenom Kraljevstvu, kao i svim drugim državama ugovornicama Evropske konvencije o ljudskim pravima, obavezu da daju romskoj zajednici na raspolaganje dovoljan broj lokacija opremljenih na odgovarajući način za smeštaj njihovih čergi. Član 8. ne nameće obavezu države da obezbedi dom, niti se takvo pravo pojedinaca priznaje u bilo kojoj sudskoj praksi. Da li država obezbeđuje sredstva da svima omogući da imaju dom jeste predmet političke, a ne sudske odluke.

Sud je zaključio da nije bilo povrede člana 8. Konvencije.

Član 14.

U svih pet slučajeva, Sud je imao u vidu svoje zaključke u vezi sa članom 8., da je bilo kakvo mešanje u prava podnosilaca bilo srazmerno opravdanom cilju zaštite životne sredine i nije utvrdio povredu ovog člana.

Član 1. Protokola broj 1.

Iz istih razloga navedenih u vezi sa članom 8., u slučajevima *Chapman, Coster, Lee* i *Jane Smith*, Sud je utvrdio da je bilo kakvo mešanje u mirno uživanje podnosilaca predstavke njihove imovine bilo srazmerno i postavilo pravičnu ravnotežu u skladu sa zahtevima člana 1. Protokola broj 1.

Član 6.

U slučajevima *Chapman* i *Jane Smith* Sud je utvrdio da podnosioci predstavke nisu uspeli da dokažu svoje tvrdnje da su njihova deca ili unuci bili delotvorno lišeni prava na obrazovanje zbog građevinskih mera na koje se žalilo.

U slučaju *Coster*, Sud je primetio da su njihova starija deca, koja su sada stara preko 16 godina, sama napustila školu i otišla da rade, a da su mlađa deca pohađala školu u blizini njihovog doma. U slučaju *Lee*, unuci podnosioca predstavke su pohađali školu blizu njihovog doma na zemljištu podnosioca predstavke, a u slučaju *Jane Smith* podnosilac predstavke je ostala na svom zemljištu od 1993. godine.

3. Komentar

U ovim slučajevima odluku je donelo Veliko veće. Veliko veće razmatra samo one žalbe koje ne mogu biti razrešene na temelju uspostavljene sudske prakse ili koja pokreću temeljna pitanja u vezi sa primenom ili tumačenjem Konvencije. U takvim slučajevima poželjna je njegova odluka, jer se time izbegava mogućnost da se bude doneta presuda na osnovu male većine u Veću. Veliko veće je sastavljeno od predsedavajućeg i pomoćnika predsedavajućeg Suda, kao i predsedavajućih Veća sa ostalim sudijama imenovanim u svrhu uravnotežene geografske pokrivenosti, kao i održavanja svih pravnih sistema.

U svih pet slučajeva Veliko veće je utvrdilo sa deset glasova prema sedam da nije bilo povrede člana 8. Konvencije. Imajući u vidu da je svrha donošenja presude od strane Velikog veća odlučivanje o suštinskim pitanjima i davanje jasne vodilje za budućnost, tako mala većina čini ovu presudu manje vrednom. U budućnosti ne bi bilo nezamislivo da Veće sastavljeno od nekih od sudija, koje su se izjasnile protiv većine u ovom slučaju, utvrdi povredu člana 8. Konvencije na osnovu sličnog činjeničnog stanja.

Iako su se slučajevi ticali Roma koji su želeli da žive u čergama, na odluku Suda je u velikoj meri mogla da utiče činjenica da Romi u Ujedinjenom kraljevstvu, uopšte uzev, ne trpe isti stepen maltretiranja i rasne netrpeljivosti, kao što je to slučaj u nekim zemljama centralne i istočne Evrope. Sud je sigurno imao u vidu da se slučajevi nisu ticali "putujućeg načina života Roma", već jednostavno odbijanja lokalne vlasti da im izda građevinsku dozvolu da koriste zemljište na određen način.

**PRESUDA U SLUČAJU
ČONKA PROTIV BELGIJE
5. februar 2002.**

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke, *Ján Čonka*, *Mária Čonková* i njihova deca, slovački su državljani romskog porekla.

Oni su novembra 1998. godine iz Slovačke prešli u Belgiju, gde su podneli molbe za davanje političkog azila na osnovu toga što su ih u Slovačkoj više puta napadali skinhedsi (neonacisti). Ministar unutrašnjih poslova je 3. marta odbio njihove molbe za azil sa obrazloženjem da nisu izneli dovoljno dokaza da su njihovi životi u Slovačkoj u opasnosti. Načelnik Sekretarijata za izbeglice i lica bez državljanstva je 18. juna 1999. godine podržao ovu odluku i naložio podnosiocima predstavke da u roku od pet dana napuste teritoriju Belgije.

Podnosioci predstavke su 3. avgusta 1999. godine podneli zahteve Državnom savetu za sudsko preispitivanje odluke od 18. juna 1999. godine i za odlaganje njenog izvršenja u redovnom postupku. Oni su 23. septembra 1999. godine podneli i molbu za besplatnu pravnu pomoć. Državni savet je odbio molbu za besplatnu pravnu pomoć pošto nisu bila priložena neophodna uverenja o sredstvima i naložio podnosiocima predstavke da plate sudske takse u roku od petnaest dana. Kako oni to nisu učinili, njihov zahtev je izbrisan sa liste.

Septembra 1999. godine policija *Ghent*-a je većem broju slovačkih romskih porodica, uključujući i podnosiocima predstavke, poslala obaveštenje zahtevajući od njih da 1. oktobra 1999. godine dođu u policijsku stanicu. U obaveštenju je stajalo da se njihovo prisustvo zahteva da bi se upotpunili dosijei u vezi sa njihovim molbama za azil.

U policijskoj stanici je podnosiocima predstavke uručen novi nalog da napuste teritoriju Belgije, odluka o proterivanju u Slovačku i odluka o pritvoru u tu svrhu. U trenutku hapšenja je bio prisutan i prevodilac. Oni su zatim zajedno sa drugim romskim porodicama odvedeni u zatvoreni tranzitni centar blizu Brisela. Podnosioci predstavke i oko 70 drugih izbeglica romskog porekla čije su molbe za azil odbijene su 5. oktobra 1999. godine odvedeni na vojni aerodrom i smešteni u avion za Slovačku.

2. Odluka Suda

Pozivajući se na članove 5. i 13. Evropske konvencije o ljudskim pravima i član 4. Protokola broj 4., podnosioci predstavke su se žalili na okolnosti njihovog hapšenja i proterivanja u Slovačku.

Član 5. stav 1.

Konvencija zahteva da bilo koja mera kojom se pojedinac lišava slobode mora biti u skladu sa svrhom člana 5., a to je zaštita pojedinca od proizvoljnosti. Iako Sud ni na koji način ne isključuje da može biti opravdano da policija koristi lukavstva da bi se, na primer, delotvornije suprotstavila kriminalu, može se zaključiti da je lukavstvo kojim su vlasti želele da osvoje poverenje azilanata da bi ih uhapsile i zatim proterale protivno opštim načelima sadržanim u Konvenciji.

U tom pogledu, ima razloga da se smatra da je tekst obaveštenja "neumesan", ali ne kao posledica nepažnje, već je naprotiv namerno izabran tako da osigura pristanak najvećeg mogućeg broja primalaca. Čak i u pogledu stranaca koji su povredili imigraciona pravila, svesna odluka vlasti da obezbede i poboljšaju delotvornost planirane operacije proterivanja stranaca, obmanjujući ih u pogledu svrhe obaveštenja tako da olakšaju lišavanje slobode, nije u skladu sa članom 5. Evropske konvencije. Prema tome, došlo je do povrede člana 5. stav 1. Konvencije.

Sud je odbacio prethodnu primedbu vlade da podnosioci predstavke nisu iscrpili domaće pravne lekove (žalba veću krivičnog suda), zaključivši da vlasti podnosiocima predstavke nisu pružile realnu mogućnost korišćenja pravnog leka (vidi više dole pod Član 5. stav 4.).

Član 5. stav 2.

Sud je primetio da su podnosioci predstavke po dolasku u policijsku stanicu bili obavešteni o razlozima hapšenja i raspoloživim pravnim lekovima. Prevodilac je takođe bio prisutan. Iako te mere same po sebi nisu u praksi bile dovoljne da podnosiocima predstavke omoguće korišćenje određenih pravnih lekova, obaveštenje koje im je dato na ovaj način je i pored toga zadovoljilo zahteve člana 5. stav 2. Evropske konvencije. Prema tome, nije bilo povrede te odredbe.

Član 5. stav 4.

Sud je ukazao na veći broj činilaca koji su žalbu veću krivičnog suda nesumnjivo učinili manje dostupnom. Oni uključuju činjenicu da je obaveštenje o raspoloživim pravnim lekovima, dato podnosiocima predstavke po dolasku u policijsku stanicu, bilo odštampano sitnim slovima na jeziku koji nisu razumeli. Velikom broju romskih porodica koje su bile u policijskoj stanici je u razumevanju usmenih i pismenih obaveštenja koja su im upućivana pomagao samo jedan prevodilac i, iako je bio prisutan u policijskoj stanici, on nije ostao sa njima u zatvorenom centru. U tim okolnostima, podnosioci predstavke su nesumnjivo imali male izgleda da iz policijske stanice uz pomoć prevodioca dođu do pravnog zastupnika i, iako su mogli da iz zatvorenog centra telefoniraju pravnom zastupniku, nisu više bili u mogućnosti da se oslone na usluge prevodioca; uprkos tim teškoćama, vlasti im nisu ponudile nikakav oblik pravne pomoći ni u policijskoj stanici ni u centru.

Dalje - i ova okolnost je bila odlučujuća u očima Suda - pravni zastupnik podnosilaca predstavke je o događajima o kojima je reč i položaju njegovih klijenata bio obavešten u 10:30 uveče u petak, 1. oktobra 1999. godine, tako da bi bilo kakva žalba veću krivičnog suda bila nesvrshodna, pošto, da je 4. oktobra uložio žalbu veću krivičnog suda, slučaj ne bi bio ispitan do 6. oktobra, dan nakon što su podnosioci predstavke proterani. Stoga pravni zastupnik podnosilaca predstavke nije bio u mogućnosti da veću krivičnog suda podnese žalbu. Prema tome, bilo je povrede člana 5., stav 4. Konvencije.

Član 4. Protokola broj 4.

Evropski sud za ljudska prava je primetio da su odluke o pritvoru i proterivanju bile donete da bi se sprovela naredba za napuštanje teritorije, donesena isključivo na osnovu odeljka 7. stav 1., (2) Zakona o strancima, a jedina veza sa ličnim okolnostima podnosilaca predstavke je činjenica da je

njihov boravak u Belgiji prekoračio tri meseca. Konkretno, u dokumentu se nije pominjao njihov zahtev za azil ili odluke po tom pitanju. U tim okolnostima i imajući u vidu veliki broj lica istog porekla, koja su imala istu sudbinu kao podnosioci predstavke, Sud je zaključio da usvojeni postupak nije omogućio otklanjanje svake sumnje da je proterivanje moglo biti kolektivno.

Ovu sumnju potvrđuje više okolnosti: kao prvo, pre proterivanja podnosilaca predstavke političke vlasti su najavile da će biti dejstava te vrste i dale su uputstva relevantnim vlastima za njihovu primenu: kao drugo, od svih stranaca je zahtevano da budu u policijskoj stanici u isto vreme; kao treće, uručene odluke o proterivanju i hapšenju su formulisane na identičan način; kao četvrto, strancima je bilo veoma teško da dođu do pravnog zastupnika; konačno, postupak za davanje azila nije okončan.

Ukratko, ni u jednom trenutku u periodu između uručenja poziva strancima da dođu u policijsku stanicu i njihovog proterivanja postupak nije pružio dovoljna jemstva koja bi pokazala da su lične okolnosti svakog od uključenih bile istinski i pojedinačno razmotrene. U zaključku, bilo je povrede člana 4. Protokola broj 4.

Član 13.

U ovom slučaju od Državnog saveta je zahtevano da ispita žalbe podnosilaca predstavke prema njihovom zahtevu za sudsko preispitivanje. Imajući u vidu vreme koje bi zahtevalo ispitivanje slučaja i činjenicu da su bili pod pretnjom od proterivanja, podnosioci predstavke su takođe podneli zahtev za odlaganje izvršenja u redovnom postupku, iako je vlada izjavila da postupak nije bio pogodan za okolnosti slučaja. Vlada je smatrala da je primeren postupak bio postupak za izuzetno hitne slučajeve.

Sud je, međutim, morao da primeti da je zahtev za odlaganje izvršenja u redovnom postupku jedan od pravnih lekova koji je, prema odluci načelnika Sekretarijata za izbeglice i lica bez državljanstva od 18. juna 1999. godine, podnosiocima predstavke bio dostupan za osporavanje te odluke. Kako su prema toj odluci podnosioci predstavke imali samo pet dana da napuste nacionalnu teritoriju, i zahtev za odlaganje u redovnom postupku nije sam po sebi imao suspenzivno dejstvo, a Državni savet je imao četrdeset i pet dana da odluči o takvim zahtevima, sama činjenica da je taj zahtev bio pomenut kao raspoloživ pravni lek je u najmanju ruku mogla da zbuni podnosiocima predstavke.

Zahtev za odlaganje izvršenja po postupku za izuzetno hitne slučajeve takođe nije imao automatsko suspenzivno dejstvo. Primena ovog pravnog leka je iz više razloga suviše nesigurna da bi bili zadovoljeni zahtevi člana 13. Konvencije. U zaključku, podnosioci predstavke nisu imali raspoloživ pravni lek koji bi zadovoljio zahteve člana 13. Konvencije za iznošenje žalbe po članu 4. Protokola broj 4. Prema tome, došlo je do povrede člana 13. Konvencije.

Član 41.

Sud je podnosiocima predstavke dodelio 10 000 eura (€) na ime nematerijalne štete i 9 000 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Pravo da se prime ili proteraju stranci je oduvek smatrano za ključni atribut državnog suvereniteta. Evropska konvencija o ljudskim pravima nema odredbu koja izričito određuje suštinska pitanja imigracije ili azila. Protokol broj 4. zabranjuje proterivanje ili lišavanje prava na ulazak na teritoriju države državljana te države. Jedino drugo izričito pominjanje kontrole imigracije su procesna jemstva u pogledu pritvora postavljena u članu 5. stav 1. (f) i stav 4. Evropske konvencije, zabrana

kolektivnog proterivanja po članu 4. Protokola broj 4. i procesna obezbeđenja za lica koja zakonito borave na teritoriji određene države postavljena u članu 1. Protokola broj 7. Praksa Suda je razvila doktrine u vezi sa primenom člana 3. (zabrana mučenja, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja) Konvencije.

Ova presuda ponavlja značaj koji Konvencija pridaje zaštiti pojedinaca od proizvoljnosti od strane države. Evropski sud se na to poziva na više mesta u presudi: on kritikuje upotrebu lukavstva da bi se žrtve dovele u policijsku stanicu, kao i raspoloživ pravni lek primećujući da je preispitivanje bilo ograničeno na zakonitost pritvora, a ne na ispitivanje njegove srazmernosti; on primećuje nepostojanje procesnih obezbeđenja koja bi osigurala da se lične okolnosti svakog pojedinca istinski i pojedinačno razmotre.

Pristup članu 5. stav 2. Evropske konvencije koji je Sud usvojio teži je za praćenje. Sud je podsetio da je u slučaju *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, od 30. avgusta 1990. godine, zaključio da je svrha člana 5. stav 2. Konvencije da omogući pojedincu da ospori zakonitost pritvora. Ali odbijajući tvrdnju vlade u vezi sa članom 5. stav 1. Konvencije da nisu iscrpljeni domaći pravni lekovi, Sud je takođe izneo izričit zaključak da okolnosti koje su stvorile vlasti nisu pružile podnosiocima predstavke realnu mogućnost da koriste pravni lek. Jedini element postupka za koji je Evropski sud zaključio da je u skladu sa članom 5. Konvencije je obaveštenje o razlozima pritvora koje je dato pritvorenima. Nedostajalo je delotvorno obaveštenje o pravnim lekovima.

Ovo je prva presuda u kojoj je Evropski sud za ljudska prava utvrdio povredu člana 4. Protokola broj 4. Sud je, što je veoma korisno, izneo pet činilaca koji su mu omogućili da dođe do ovog zaključka. U bilo kakvom budućem razmatranju tvrdnji da je ova odredba bila povređena, biće potrebno utvrditi da li su većina ili svi ovi činioци prisutni.

Konačno, Sud je dao značajnu izjavu u pogledu člana 13. Konvencije primećujući da "njegovi zahtevi imaju oblik jemstva, a ne proste izjave ili namere ili praktičnog sporazuma".

PRESUDA U SLUČAJU CONNORS PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA 27. maj 2004.

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *James Connors*, britanski je državljanin, rođen 1955. godine i živi u Ujedinjenom Kraljevstvu.

Podnosilac predstavke i njegova porodica su Romi, koji su vodili tradicionalni način života uz stalnu selidbu. Međutim, oni su tvrdili da su toliko trpeli zbog šikaniranja i sve češćeg preseljavanja, da su se naselili u romskom naselju pod upravom lokalnih vlasti u mestu *Cottingley Springs* u okrugu *Leeds* u Engleskoj, gde su bili trajno naseljeni tokom 13 godina. U februaru 1997. godine su se odselili žaleći se, između ostalog, na nasilje i uznemiravanje. Uselili su se u iznajmljenu kuću, ali nisu bili u stanju da se prilagode.

Podnosilac predstavke i njegova supruga su se u oktobru 1998. godine vratili u *Cottingley Springs* i dobili dozvolu da zauzmu parcelu u naselju pod uslovom da oni, njihova porodica i gosti ne uzrokuju "smetnje" stanovnicima naselja ili njegove okoline. Odrasla ćerka podnosioca predstavke, *Margaret Connors*, dobila je 29. marta 1999. godine dozvolu da zauzme susednu parcelu, gde je živela sa *Michael*-om *Maloney*-om. Odrasli sinovi podnosioca predstavke su bili česti posetioci.

Porodici je 31. januara 2000. godine dostavljen nalog za napuštanje naselja kojim se od njih zahteva da napuste obe parcele, jer se *Michael Maloney* i deca podnosioca predstavke - uključujući i njegove odrasle sinove - nisu ponašali na odgovarajući način, prouzrokujući uznemiravanje drugih u naselju. Podnosilac predstavke je osporio ove tvrdnje. Lokalne vlasti su 20. marta 2000. godine pokrenule hitan postupak za oduzimanje obe parcele.

U tom trenutku, podnosilac predstavke i njegova supruga su živeli sa četvoro male dece - *Charles-om*, *Michael-om*, *Daniel-om* i *Thomas-om* - starim 14, 13, 10 godina i četiri meseca. *Thomas* je imao probleme sa bubrezima, a supruga podnosioca predstavke, koja pati od astme, pretrpela je više napada zbog kojih su bili neophodni odlasci u bolnicu. Podnosilac predstavke, koji je imao bolove u grudima, čekao je na zakazivanje pregleda u bolnici. *Daniel* je uspešno pohađao redovnu nastavu u obližnjoj osnovnoj školi, a drugi su dobijali pomoć, uključujući i podučavanje kod kuće.

U jutarnjim satima 1. avgusta 2000. godine vlasti su iselile porodicu, u akciji koja je trajala pet sati. Karavan koji je porodica posedovala nije vraćen, tvrdio je podnosilac predstavke, do kasno tog popodneva. Vlasti su 3. avgusta vratile njihovu imovinu, koja je izbačena pored puta na izvesnoj udaljenosti od karavana.

Podnosilac predstavke je tvrdio da porodica nije dobila nikakvu pomoć ili savet u pogledu toga gde može da ode, izuzev ponude za smeštaj na istočnoj obali Engleske, pri čemu nisu uzete u obzir veze porodice sa lokalnom zajednicom (oni su živeli u okrugu *Leeds* oko 20 do 30 godina). Podnosilac predstavke je tvrdio da je, nakon iseljenja, njegova porodica morala da se više puta seli, i da su stres i nesigurnost doveli do toga da se njegova supruga useli u kuću i do njihovog razdvajanja u maju 2001. godine. *Daniel* se nakon iseljenja nije vratio u školu.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio, konkretno, da mu nije pružena mogućnost da pred sudom ospori tvrdnje na osnovu kojih je njegova porodica iseljena i da - za razliku od vlasnika privatnih naselja, stambenih udruženja i lokalnih upravitelja - lokalne vlasti koje vode romska naselja ne moraju da dokažu tvrdnje protiv stanovnika naselja (prema Zakonu o pokretnim domovima iz 1983.). On se pozvao na članove 8. (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života), 14. (zabrana diskriminacije), 6. (pravo na pravično suđenje) i 13. (pravo na delotvoran pravni lek) i član 1. Protokola broj 1. (zaštita imovine).

Član 8.

Sud je primetio da osetljiv položaj Roma kao manjine znači da mora biti posvećena posebna pažnja njihovim potrebama i drugačijem načinu života, kako u uspostavljanju odgovarajućeg pravnog okvira, tako i u donošenju odluka u konkretnim slučajevima. U tom smislu, postoji pozitivna obaveza Ujedinjenog Kraljevstva da omogući romski način života.

Ozbiljnost onoga što je bilo u pitanju za podnosioca predstavke nije predmet sumnji. On i njegova porodica su isterani iz naselja u kome su živeli, sa kratkim odsustvom, tokom 14 do 15 godina, sa posledničnim teškoćama u nalaženju druge zakonite lokacije za svoje karavane, i u rešavanju zdravstvenih problema dece i osiguranju njihovog daljeg obrazovanja. Porodica je, u suštini, učinjena beskućničkom, sa negativnim posledicama na bezbednost i blagostanje koje to uzrokuje.

Osnovno pitanje u ovom slučaju je da li, u ovim okolnostima, pravni okvir primenljiv na zauzimanje parcela u romskom naselju pod upravom lokalnih vlasti, pruža podnosiocu predstavke dovoljnu procesnu zaštitu njegovih prava.

Ozbiljno mešanje u prava podnosioca predstavke prema članu 8. Konvencije moralo je biti opravdano, prema mišljenju Suda, posebno ozbiljnim razlogom u javnom interesu. Prosta činjenica da je u romskom naselju pod upravom lokalnih vlasti došlo do asocijalnog ponašanja ne može, sama po sebi, opravdati ovlašćenje za iseljenje po hitnom postupku, pošto se takvi problemi javljaju i u stambenim zonama i drugim naseljima pokretnih domova pod upravom lokalnih vlasti, a u tim slučajevima vlasti koriste širok izbor ovlašćenja, i mogu izvršiti iseljenje samo na osnovu preispitivanja neophodnosti mere od strane nezavisnog suda. I pored tvrdnje da bi stav Roma prema vlastima učinio sudski postupak nepraktičnim, Sud je primetio da se sigurnost zaštite zakupa odnosi na romska naselja pod privatnom upravom na koje su izgleda primenljive iste okolnosti. Shodno tome, Sud nije bio ubeđen da je postojala neka posebna karakteristika romskih naselja pod upravom lokalnih vlasti koja bi njihovo vođenje učinila nemogućim, ako se zahteva da utvrde razloge za iseljenje dugoročnih stanovnika.

Evropski sud nije potcenio teškoće zadatka sa kojima se vlasti suočavaju u nalaženju ostvarivih rešenja za smeštaj romskog i migratornog stanovništva, i prihvatio je da je to oblast u kojoj domaće vlasti uživaju određenu slobodu odlučivanja pri usvajanju i sprovođenju socijalne i stambene politike. Međutim, Sud nije bio ubeđen da je vlada Ujedinjenog Kraljevstva na zadovoljavajući način dokazala neophodnost zakonske šeme kojom se dozvoljava iseljenje po hitnom postupku podnosioca predstavke i njegove porodice. Nije ubedljivo dokazano da ovlašćenje za iseljenje, bez obaveze da se iznesu razlozi koje bi mogao ispitati nezavisni sud, odgovara bilo kakvom određenom cilju ili da pruža neku određenu korist pripadnicima romske zajednice.

U zaključku, Sud je utvrdio da iseljenje podnosioca predstavke i njegove porodice iz naselja pod upravom lokalnih vlasti nije bilo praćeno neophodnim procesnim jemstvima, naime zahtevom da se utvrdi odgovarajuće opravdanje za ozbiljno mešanje u njihova prava, i shodno tome ne može biti smatrano za opravdano "hitnom društvenom potrebom" ili srazmerno opravdanom cilju kome se težilo. Prema tome, došlo je do povrede člana 8. Evropske konvencije.

Član 14.

Utvrdivši povredu člana 8., Sud je zaključio da nije izneto posebno pitanje po članu 14. Konvencije.

Član 1. Protokola broj 1.

Sud je bio mišljenja da nije izneto posebno pitanje po članu 1. Protokola broj 1.

Član 6.

Sud je zaključio da nije izneto posebno pitanje po članu 6. Konvencije.

Član 13.

Evropski sud je podsetio da član 13. Konvencije nema tako širok obuhvat da jemči pravni lek koji dozvoljava da se sami zakoni države ugovornice osporavaju pred domaćim vlastima na osnovu toga da su protivni Evropskoj konvenciji. Utvrdivši da se žalbe podnosioca predstavke u suštini odnose na izuzetak predviđen Zakonom o pokretnim domovima iz 1983. godine, koji se odnosi na romska naselja pod upravom lokalnih vlasti, Sud nije utvrdio povredu člana 13. Konvencije.

Član 41.

Sud je podnosiocu predstavke dodelio 14 000 € na ime nematerijalne štete i 21 643 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Suštinsko pitanje u ovom slučaju jeste da li je postojao odgovarajući pravni okvir koji je u dovoljnoj meri štiti prava podnosioca predstavke prema članu 8. Evropske konvencije. Vlada je tvrdila da državama treba biti odobrena široka sloboda odlučivanja u ovakvim i sličnim slučajevima.

Pojam "sloboda odlučivanja" proizvod je međunarodnog prava. On određuje odnos između domaćih sudova i suda višeg stepena - Evropskog suda za ljudska prava. Prema Konvenciji države su slobodne da usvoje različita sredstva radi zaštite prava prema Konvenciji, što je podložno nadzoru Evropskog suda. Konvencija ne zahteva da se isti standardi primenjuju jednako širom Saveta Evrope, pošto države članice imaju veoma različite društvene, kulturne, ekonomske i pravne sisteme. Dokle god države "jemče" prava, što se od njih zahteva prema članu 1. Konvencije, imaju slobodu odlučivanja u pogledu toga kako će to učiniti. Da li je ova sloboda široka ili uska zavisice od prava u pitanju i okolnosti slučaja.

Protivno onome što je tvrdila vlada, Sud je u ovom slučaju bio mišljenja da, pošto je mešanje u prava podnosioca predstavke prema članu 8. Konvencije bilo ozbiljno (njegova porodica je praktično učinjena beskućničkom), sloboda odlučivanja dopuštena domaćim vlastima treba da bude uža. Podnosilac predstavke nije mogao da ospori činjeničnu osnovu odluke da se on i njegova porodica isteraju. Ovaj nedostatak procesnih obezbeđenja nije opravdan hitnom društvenom potrebom i stoga je predstavljao povredu prava podnosioca predstavke.

PRESUDA U SLUČAJU D.H. I DRUGI PROTIV ČEŠKE REPUBLIKE 7. februar 2006.

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke su 18 čeških državljana romskog porekla rođenih između 1985. i 1991. godine, koji žive u okrugu *Ostrava* u Češkoj republici.

Između 1996. i 1999. godine upisani su u specijalne škole za decu sa teškoćama u učenju, koja nisu u stanju da slede redovni školski program. Prema zakonu, odluku da se dete upiše u specijalnu školu donosi direktor škole na osnovu rezultata testova za merenje intelektualnog kapaciteta deteta izvršenog u Centru za obrazovnu psihologiju i usmeravanje dece, i zahteva se saglasnost zakonskog zastupnika deteta.

Četrnaest podnosilaca su od Odeljenja za obrazovanje *Ostravae* zahtevali preispitivanje odluke na osnovu toga da su sprovedeni testovi nepouzdana, i da njihovi roditelji nisu bili dovoljno obavešteni o posledicama davanja pristanka. Odeljenje za obrazovanje je zaključilo da su upisi obavljani u skladu sa zakonskim pravilima.

Uz to, dvanaest podnosilaca se žalilo Ustavnom sudu. Oni su tvrdili da je njihov upis u specijalne škole predstavljao opštu praksu koja stvara segregaciju i rasnu diskriminaciju putem paralelnog postojanja dva nezavisna obrazovna sistema, naime specijalnih škola za Rome i "normalnih" osnovnih škola za većinu stanovništva. Ova žalba je odbijena 20. oktobra 1999. godine.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su se žalili prema članu 2. Protokola 1. uz Konvenciju, uzetom samostalno i u vezi sa članom 14. Konvencije, da su pretrpeli diskriminaciju u uživanju prava na obrazovanje zbog svog romskog porekla.

Član 14. u vezi sa članom 2. Protokola 1.

Evropski sud je primetio da je više organizacija, uključujući tela Saveta Evrope, izrazilo zabrinutost u pogledu sistema prema kome se romska deca koja žive u Češkoj republici smeštaju u specijalne škole i teškoća koja imaju u ostvarivanju pristupa u redovne škole. Međutim, Sud je naglasio da nije na njemu da ispituje celokupni društveni kontekst; njegova uloga je da utvrdi da li su razlozi za upis podnosilaca predstavke u specijalne škole bili njihovo etničko ili rasno poreklo.

Sud je ponovio da osmišljavanje i planiranje programa obrazovanja u načelu spada u okir nadležnosti države u pitanju. Imajući u vidu slobodu odlučivanja država u obrazovnoj sferi, one ne mogu biti sprečene da osnuju različite vrste škola za decu sa teškoćama u učenju, ili u primenjivanju posebnih obrazovnih programa u odgovoru na potrebe društva.

U slučaju podnosilaca predstavke, Sud je primetio da se pravila za upis dece u specijalne škole ne odnose na etničko poreklo učenika, već teže opravdanom cilju prilagođavanja obrazovnog sistema potrebama i sposobnostima ili smetnjama dece. Štaviše, predstavnici podnosilaca predstavke nisu uspeali da pobiju zaključke stručnjaka u pogledu njihovih teškoća u učenju.

Takođe se mora imati u vidu da, u svom svojstvu pravnih zastupnika podnosilaca predstavke, roditelji nisu preduzeli ništa, iako su primili jasno napisane odluke kojima se obaveštavaju o upisu njihove dece u specijalnu školu; u stvari, u nekim slučajevima su roditelji tražili da se njihova deca upišu ili ostanu u specijalnoj školi. Štaviše, činjenica da su neki podnosioci predstavke kasnije prebačeni u redovne škole dokazuje da, nasuprot tvrdnjama podnosilaca, situacija nije nepovratna.

Stoga, iako priznajući da statistike ukazuju na brojke koje su zabrinjavajuće i da opšta situacija u Češkoj republici u pogledu obrazovanja romske dece nije ni u kom slučaju savršena, konkretni dokazi pred Sudom u slučaju podnosilaca predstavke ne omogućavaju mu da zaključi da su upis, ili dalje pohađanje specijalnih škola u nekim slučajevima, bili posledica rasnih predrasuda. Shodno tome, Sud je zaključio da nije došlo do povrede člana 14. Konvencije u vezi sa članom 2. Protokola 1.

3. Komentar

Evropski sud pri donošenju odluke nije razmotrio jedno od osnovnih pitanja u slučaju, naime pitanje posredne diskriminacije, izričito izneto u intervencijama organizacija koje su podnele *amicus curiae*. Zaista, iako je Sud podvukao da, kada "politika ili opšta mera imaju nesrazmerno nepovoljno dejstvo na određenu grupu ljudi, ne može biti isključena mogućnost da budu smatrane diskriminatornim, čak i ako nisu naročito usmerene ili ciljane na tu grupu", on je ograničio svoje razmatranje na to da li je odluka o upisu podnosilaca u specijalne škole bila posledica "rasističkih" stavova.

Sud, u skladu sa svojim tradicionalnim stavom po takvim pitanjima, radije nije zauzeo stav ocenjujući obrazovnu politiku Češke republike kao takvu. Međutim, ćutanje Suda po pitanju posredne diskriminacije, u velikoj meri prihvaćene prema pravu Evropske unije i domaćim zakonima mnogih država, podložno je kritici i bilo je predmet oštrog neslaganja sudije *Cabral Barettoa*.

U svom protivnom mišljenju, on je tvrdio da je Sud trebalo da drugačije razmatra slučaj. Sudija *Cabral Baretto* je počeo svoje obrazlaganje izveštajem vlade Češke iz 1999. godine, koji se poklapa sa relevantnim vremenskim periodom u ovom slučaju. U izveštaju je priznato da se "romska deca sa prosečnim ili nadprosečnim inteligencijom često smeštaju u specijalne škole na osnovu rezultata psiholoških testova" i da su ti testovi "osmišljeni za većinu stanovništva i ne uzimaju u obzir romske specifičnosti". Posledica tih testova je flagrantna nesrazmera u učeničkoj populaciji u specijalnim školama sa ne manje od 80-90% romskih đaka. Prema protivnom sudiji, ovaj rezultat održava diskriminatornu praksu.

**PRESUDA VELIKOG VEĆA U SLUČAJU
D.H. I DRUGI PROTIV ČEŠKE REPUBLIKE
13. novembar 2007.**

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke su 18 čeških državljana, rođeni od 1985. do 1991. godine, i nastanjeni u oblasti *Ostrava*. U periodu između 1996. i 1999. godine upisani su u "specijalne škole" za decu ometenu u razvoju, koja nisu u stanju da prate redovni školski program. Prema domaćem zakonu, odluku o upisivanju deteta u "specijalnu školu" donosi direktor škole na osnovu rezultata merenja inteligencije deteta sprovedenih u centru za obrazovnu psihologiju, i zahteva se saglasnost zakonskog staratelja deteta.

Četrnaest podnosilaca predstavke je tražilo od Obrazovne službe *Ostrave* da preispitaju njihove slučajeve, tvrdeći da su testovi nepouzdana i da njihovi roditelji nisu bili dovoljno obavešteni u pogledu posledica davanja svog pristanka. Služba je utvrdila da su upisi sprovedeni u skladu sa zakonskim pravilima.

Dvanaest podnosilaca se žalilo Ustavnom sudu. Oni su tvrdili da je njihovo upisivanje u "specijalne škole" predmet opšte prakse, koja dovodi do segregacije i rasne diskriminacije putem dva odvojena obrazovna sistema - "specijalnih škola" za romsku decu i "običnih" osnovnih škola za većinu stanovništva. Žalba je odbijena u oktobru 1999. godine.

2. Odluka Suda

Nakon podnošenja predstavke Evropskom sudu, 7. februara 2006. Veće tog Suda je zaključilo da nije došlo do povrede člana 14. u vezi sa članom 2. Protokola 1. uz Konvenciju. Podnosioci predstavke su prema članu 43. Konvencije zahtevali da se slučaj uputi Velikom veću, što je prihvaćeno 3. jula 2006. godine.

Podnosioci predstavke su se žalili da su trpeli diskriminaciju na osnovu romskog porekla u uživanju prava na obrazovanje.

Član 14. u sprezi sa članom 2. Protokola 1.

Veliko veće je najpre primetilo da su, usled burne istorije i stalnih preseljenja, Romi postali posebna vrsta ugrožene manjine. Ovo znači da im je potrebna posebna zaštita, uključujući i u oblasti obrazovanja.

Diskriminacija predstavlja različito postupanje, bez objektivnog i razumnog opravdanja, prema licima u relevantno sličnim situacijama. Međutim, opšta politika ili mera, iako izražena na uopšten način, koja ima nesrazmerno nepovoljno dejstvo na određenu grupu, može se smatrati ravnom "posrednoj (indirektnoj) diskriminaciji" u skladu sa, npr Direktivama Evropske unije 97/80/EC i 2000/43/EC, osim ako ima objektivno i razumno opravdanje.

Češke vlasti su u izveštajima, koje su predale u skladu sa Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina, prihvatile da su 1999. godine romski đaci činili od 80 do 90% ukupnog broja đaka u nekim "specijalnim školama". Uz to, prema izveštaju Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije iz 2000. godine, romska deca su preterano zastupljena u "specijalnim školama". Čak i ako je i dalje teško utvrditi tačan procenat romske dece u "specijalnim školama", jasno je da je njihov broj nesrazmerno visok.

Sva ispitana deca su polagala iste testove, bez obzira na njihovo etničko poreklo. Same vlasti su 1999. godine priznale da su romska deca sa prosečnom ili nadprosečnom inteligencijom često smeštana u "specijalne škole" na osnovu rezultata psiholoških testova, i da su testovi osmišljeni za većinsko stanovništvo, ne uzimajući u obzir specifičnosti Roma. U izveštajima je primećeno da je upisivanje romske dece u "specijalne škole" za ometene u razvoju često poluautomatsko, i da mora biti preispitano da bi se osiguralo da svako upotrebljeno testiranje bude pravično i da su istinske sposobnosti svakog deteta ocenjene na odgovarajući način. U takvim okolnostima, rezultati testova ne mogu služiti kao opravdanje za nametnutu razliku u postupanju.

Češka vlada je bila mišljenja da je roditeljski pristanak odlučujući činilac, međutim, Sud nije bio ubeđen da su roditelji romske dece, koji su pripadnici ugrožene manjine i često slabo obrazovani, bili u stanju da ocene sve aspekte situacije, i posledice davanja svog pristanka. U svakom slučaju, imajući u vidu temeljni značaj zabrane rasne diskriminacije, nikakvo odricanje prava da se ne bude podvrgnut rasnoj diskriminaciji ne može biti prihvaćeno.

Evropski sud za ljudska prava nije bio uveren da je razlika u postupanju između romske dece i neromske dece bila objektivno i razumno opravdana. Kako je utvrđeno da je relevantni češki zakon u to vreme imao nesrazmerno nepovoljno dejstvo na romsku zajednicu, podnosioci predstavke su neminovno trpeli isto diskriminatorino postupanje, i njihovi slučajevi ne moraju biti ispitani pojedinačno.

Član 41.

Podnosiocima predstavke je dodeljeno po 4 000 € na ime nematerijalne štete i 10 000 € zajedno na ime troškova postupka.

3. Komentar

Ovaj slučaj je prvo razmatralo Veće Suda, koje je sa šest glasova prema jednom zaključilo da nije došlo do povrede Konvencije (vidi slučaj *D.H. i drugi protiv Češke republike*, 7. februar 2006.). Prema mišljenju Veća, pravila koja regulišu smeštanje dece u "specijalne škole" nisu se bavila etničkim poreklom dece, već su težila opravdanom cilju prilagođavanja obrazovnog sistema potrebama, sklonostima i invaliditetima dece u pitanju.

Presuda Veća je kritikovana zbog neispitivanja pitanja posredne (indirektne) diskriminacije, koje je izričito postavljeno intervencijom treće strane. Veliko veće je, sa druge strane, svoju presudu u potpunosti zasnovalo na ovom načelu. Čineći to, direktno se pozvalo na direktive Evropske unije u pogledu načela posredne diskriminacije, kako je ono u njima najtemeljnije razradjeno.

Posredna diskriminacija nastupa kada opšte pravilo ili uslov, primenjeni jednako na sve, stavljaju lica iz izvesne grupe u lošiji položaj, imajući nesrazmerno nepovoljno dejstvo na tu grupu. Korišćenjem statistika iz različitih izvora, Veliko veće je zaključilo da je utvrđeno da je češki zakon, na snazi u relevantno vreme, imao nesrazmerno nepovoljno dejstvo na romsku zajednicu. Stoga je zaključilo da su podnosioci predstavke nužno trpeli istovetno diskriminatorno postupanje, i da njihovi pojedinačni slučajevi ne moraju biti ispitani. Biće zanimljivo videti kako će Komitet Ministara Saveta Evrope, telo koje nadzire sprovođenje presuda, posmatrati pitanje opštih i posebnih mera koje moraju biti preduzete radi poštovanja člana 46. Konvencije u kontekstu ove presude.

**PRESUDA U SLUČAJU
JASAR PROTIV "BIVŠE JUGOSLOVENSKE REPUBLIKE MAKEDONIJE"
15. februar 2007.**

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *Pejrusan Jasar*, makedonski je državljanin romskog etničkog porekla rođen 1965. i živi u Štipu ("Bivša jugoslovenska republika Makedonija").

On je 16. aprila 1998. godine bio u lokalnoj kafani. Izbila je tuča tokom koje je i pucano iz pištolja. Nekoliko policajaca je došlo da uspostavi mir, nakon čega je podnosilac predstavke povređen.

Vlada i podnosilac predstavke su izneli različite tvrdnje u pogledu toga kako je podnosilac zadobio povrede.

Podnosilac predstavke je tvrdio da su ga policajci zgrabili za kosu i naterali ga da uđe u policijski kombi. On je odveden u policijski pritvor, gde tvrdi da ga je policajac šutirao u glavu, udario i tukao pendrekom. U lekarskom izveštaju sastavljenom sledećeg dana utvrđeno je da je podnosilac predstavke u policijskoj stanici pretrpeo "lake telesne povrede" u obliku brojnih povreda glave, ruke i leđa.

Prema tuženoj vladi, podnosilac predstavke je učestvovao u tuči u kafani i zatim je odveden u policijsku stanicu, nakon što je ometao policajce u vršenju službene dužnosti. Protiv njega u policijskoj stanici nije korišćena sila i nije podignuta optužnica protiv njega.

U maju 1998. godine podnosilac predstavke je javnom tužiocu podneo krivičnu prijavu protiv nepoznatog policajca. Nakon dva upita, javni tužilac je u novembru 1999. godine izjavio da je zvanično podneo zahtev Ministarstvu unutrašnjih poslova da preduzme dodatnu istragu. Nema naznaka da su preduzeti dalji istražni koraci.

Podnosilac predstavke je takođe pokrenuo parnicu protiv države, tvrdeći da je bio žrtva policijske brutalnosti. U martu 1999. godine njegova žalba je odbijena. Domaći sudovi su, na osnovu ispitivanja svedoka i medicinskog veštaka, zaključili da je podnosilac predstavke mogao da zadobije povrede u kafani, bilo u tuči, bilo tokom opiranja hapšenju, i da policajci koji su ga uhapsili nisu koristili prekomernu silu.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke se žalio da je podvrgnut zlostavljanju od strane policije i da nije sprovedena delotvorna istraga. On se pozvao na članove 3. i 13. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 3.

U pogledu tvrdnji o zlostavljanju

Evropski sud je primetio da nije dobio nikakve dodatne dokaze koji bi mogli dovesti u pitanje zaključke domaćih sudova i potvrditi izjave podnosioca predstavke. Osam godina nakon događaja u pitanju - najviše zbog neaktivnosti domaćih vlasti i nevoljnosti da sprovedu delotvornu istragu u pogledu tvrdnji podnosioca predstavke - Sud nije bio u stanju da utvrdi koja verzija događaja je uverljivija.

Pošto mu izneti dokazni materijal nije omogućio da van svake razumne sumnje utvrdi da je podnosilac predstavke bio podvrgnut fizičkom i psihičkom zlostavljanju tokom boravka u policijskom pritvoru, Evropski sud je smatrao da ne postoji dovoljno dokaza da zaključi da je došlo do povrede člana 3. Konvencije na osnovu tvrdnji o zlostavljanju.

U pogledu nedelotvorne istrage

Evropski sud je primetio da je pravni zastupnik podnosioca predstavke uložio krivičnu prijavu zbog tvrdnji o policijskoj brutalnosti zajedno sa lekarskim uverenjem, tako da je na to pitanje skrenuta pažnja relevantnih domaćih vlasti. Evropski sud se uverio da je prijava dovela bar do razumne sumnje da su povrede podnosioca mogle biti uzrokovane postupanjem kome je podvrgnut tokom policijskog pritvora. Javni tužilac je, prema tome, bio dužan da istraži da li je izvršeno krivično delo. Međutim, jedina istražna mera koju je tužilac preduzeo je zahtev za dodatne podatke Ministarstvu unutrašnjih poslova, podnet više od godinu i po dana nakon podnošenja krivične prijave.

Uz to, nedelovanje javnog tužioca je sprečilo podnosioca predstavke da preuzme istragu po privatnoj tužbi i lišilo ga pristupa narednom postupku pred sudom odgovarajuće nadležnosti. Podnosilac predstavke i dalje nije u mogućnosti da preuzme istragu, pošto javni tužilac još nije doneo odluku da odbaci krivičnu prijavu.

U tim okolnostima, imajući u vidu nedostatak bilo kakve istrage tvrdnji podnosioca predstavke da je bio podvrgnut zlostavljanju tokom policijskog pritvora, Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 3. Evropske konvencije.

Član 41.

Evropski sud je podnosiocu predstavke dodelio 3 000 € na ime nematerijalne štete i ukupno 9 148 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Ovo je još jedan slučaj, ovog puta iz BJRM, koji ilustruje neprihvatljivo loše postupanje kome su lica romskog etničkog porekla često podvrgnuta u rukama onih čiji je posao da brane zakon. Zabrana sadržana u članu 3. Konvencije je apsolutna i Sud je zaključio da postoje dva elementa ovog člana: prvo, negativni, koji zabranjuje podvrgavanje zlostavljanju i drugi, pozitivni (jednako apsolutan), koji zahteva sprovođenje delotvorne istrage kada lice iznese uverljivu tvrdnju da je u

rukama države pretrpelo postupanje protivno članu 3. Konvencije. **Delotvornost** istrage je ključni element.

Pristup Evropskog suda tvrdnjama o povredi člana 3. Konvencije je retko da utvrdi povredu člana 3. zbog zlostavljanja u pitanju. On je odlučio da u pogledu takvih tvrdnji primeni standard dokaza "van svake razumne sumnje", pre nego uobičajenu "verovatnoću" i često, kao u ovom slučaju, zaključuje da nema dovoljno dokaza da utvrdi da je do zlostavljanja došlo kako se tvrdi. Međutim, kada država nije sprovela hitnu, detaljnu i brzu istragu u pogledu takvog lošeg postupanja, kao u ovom slučaju, biće utvrđena povreda člana 3. Konvencije. Načelo se *a fortiori* primenjuje na smrt u pritvoru.

**PRESUDA U SLUČAJU
K. H. I OSTALI PROTIV SLOVAČKE
28. april 2009.**

1. Osnovne činjenice

Ovu predstavku je podnelo osam žena, slovačkih državljanke, romske etničke pripadnosti. Sve one su tokom trudnoće i porođaja lečene u dvema bolnicama u istočnoj Slovačkoj, a posle toga nijedna od njih nije više mogla da začne, uprkos mnogobrojnim pokušajima. Podnositeljke predstavke izrazile su sumnju da razlog njihove neplodnosti može biti u postupku sterilizacije koji je nad njima primenjen tokom porođaja carskim rezom; navele su da je sterilizaciju sprovelo zdravstveno osoblje u bolnicama u kojima su lečene.

Da bi pribavile medicinsku analizu razloga svoje neplodnosti i utvrdile moguće oblike lečenja, podnositeljke predstavke su ovlastile svoje advokate da pregledaju i fotokopiraju njihove zdravstvene kartone, kao potencijalne dokaze u budućem parničnom postupku za naknadu štete, kao i da bi se osiguralo da ti dokumenti i dokazi ne budu uništeni ili izgubljeni. Njihovi advokati su dva puta pokušali, u avgustu i septembru 2002. godine, da pribave fotokopije zdravstvenih kartona, ali im uprave bolnica to nisu dozvolile.

Podnositeljke predstavke su tužile bolnice o kojima je reč, tražeći od sudova da nalože tim bolnicama da izdaju zdravstvene kartone ovlašćenim pravnim zastupnicima podnositeljki predstavki i da im omoguće da nabave fotokopije dokumenata koji su se čuvali u kartoteci.

U junu 2003. godine sudovi su naredili bolnicama da dopuste podnositeljicama predstavke i njihovim ovlašćenim pravnim zastupnicima da konsultuju zdravstvene kartone i naprave rukom pisane ispise, ali su odbacili njihove zahteve za fotokopiranje dokumenata, uz obrazloženje da se tako sprečava zloupotreba. Sudovi su takođe zaključili da podnositeljicama predstavke nije onemogućeno da u budućnosti iznesu bilo kakav zahtev za naknadu štete, u skladu sa zahtevima Konvencije. To pre svega znači da su shodno odgovarajućem zakonu zdravstvene ustanove dužne da predočene tražene informacije, između ostalog, sudovima, na primer u kontekstu parničnog postupka u vezi sa zahtevom pacijenta za naknadu štete.

Posle toga, u skladu sa novousvojenim Zakonom o zdravstvenoj zaštiti iz 2004. godine sedam podnositeljki predstavke steklo je mogućnost pristupa svojim zdravstvenim kartonima i fotokopiranja tih kartona. Što se tiče osme podnositeljke predstavke, bolnica joj je dostavila samo sažeti izveštaj o hirurškom zahvatu iz koga se videlo da je nad njom izvršena operacija i da je tokom te operacije sterilisana.

2. Odluka Evropskog suda

Pozivajući se na član 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života), član 6 stav 1 (pravo na pravično suđenje) i član 13 (pravo na delotvorni pravni lek) podnositeljke predstavke su u tužbi navele da im je bilo omogućeno da naprave fotokopije svojih zdravstvenih kartona, a te fotokopije su im bile potrebne kako bi mogle da ustanove razloge svoje neplodnosti; takođe su navele da im je na taj način onemogućen pristup sudu jer nisu mogle kvalifikovano da procene svoju poziciju u potonjoj građanskoj parnici, nisu mogle da utvrde koji su izgledi za uspeh takvog parničnog postupka niti da sudu predoče te fotokopije zdravstvenih kartona kao dokazni materijal.

Član 8

Evropski sud je konstatovao da su podnositeljke predstavke u predstavi navele da nisu mogle da ostvare svoje pravo na delotvorni pristup informacijama u vezi sa sopstvenim zdravstvenim stanjem i reproduktivnim sposobnostima u datom vremenskom trenutku. To pitanje je tesno povezano sa njihovim privatnim i porodičnim životom, te je samim tim zaštićeno članom 8 Konvencije. Sud je zaključio da lica koja, poput ovih podnositeljki predstavke, žele da dobiju fotokopije dokumenata u kojima se nalaze podaci o njihovim ličnostima ne bi smele da budu u obavezi da iznose konkretno opravdanje i obrazloženje zašto su im te fotokopije potrebne. Pre bi trebalo da vlasti koje te podatke poseduju dokažu da postoje ubedljivi razlozi za nedostavljanje, odnosno nepružanje na uvid tih podataka.

S obzirom na to da su podnositeljke predstavke dobile sudski nalog kojim im je omogućeno da u celosti konsultuju svoje zdravstvene kartone, vlasti nisu iznele primereno obrazloženje same činjenice da im je onemogućeno da naprave fotokopije tih kartona. Da bi se izbegao rizik od zloupotrebe medicinskih podataka bilo je dovoljno ustanoviti zakonske mere bezbednosti kako bi se strogo ograničile okolnosti u kojima takvi podaci mogu biti obelodanjeni, isto onako kao što treba ograničiti krug lica koja imaju pravo pristupa zdravstvenim kartonima. Evropski sud je primetio da je novi Zakon o zdravstvenoj zaštiti usvojen 2004. godine primeren tom zahtevu, ali je on stupio na snagu suviše kasno, te nije mogao uticati na položaj podnositeljki predstavke u ovom slučaju. S tih razloga, Sud je zaključio da je ovde došlo do kršenja člana 8.

Član 6 stav 1

Sud je prihvatio argument podnositeljki predstavke da su one živele u neizvesnosti kada je reč o njihovom zdravstvenom stanju i reproduktivnoj moći, posle lečenja u navedenim bolnicama. Sud se takođe složio sa podnositeljka predstavke u tom smislu da je pribavljanje fotokopija (medicinske dokumentacije) bilo od suštinskog značaja za njihovu procenu izgleda da pred sudom traže naknadu zbog bilo kakvih manjkavosti u njihovom lečenju. Budući da je domaći zakon koji je u to vreme važio prekomerno ograničio mogućnost podnositeljki predstavke ili njihovih advokata da delotvorno prezentiraju svoj slučaj pred sudom a da država nije predočila dovoljne razloge kojima bi opravdala to ograničenje, Evropski sud je zaključio da je u ovom slučaju bio prekršen član 6 stav 1.

Član 13

Sud nije ustanovio da je bio prekršen ovaj član, primećujući da on ne jemči pravni lek za osporavanje zakona pred nacionalnim vlastima. Sud je takođe smatrao da nema potrebe da odvojeno razmatra pritužbu podnositeljki predstavke sa stanovišta člana 13 u kombinaciji sa članom 6 stav 1, budući da je ocenio da su zahtevi člana 13 u manjoj meri strogi, te su samim tim obuhvaćeni zahtevima sadržanim u članu 6 stav 1.

Član 41

Sud je svakoj podnositeljki predstavke dosudio iznos od 3.500 evra na ime nematerijalne štete, a svima njima zajedno i iznos od 8.000 evra za sudske i ostale troškove.

3. Komentar

Slučaj *K. H. i ostali protiv Slovačke* otvara pitanja koja se prevashodno tiču viktimizacije romske zajednice, ali i neka važna pitanja koja imaju opštu primenu a odnose se na pravo pristupa informacijama radi dobijanja pravičnog suđenja i delotvorne istrage, prvenstveno u slučajevima koji se odnose na zdravstveno stanje. U ovom slučaju bilo je posebno važno to da je svaka podnositeljka predstavke već dobila sudski nalog na osnovu koga su njeni advokati mogli da pristupe zdravstvenim kartonima u cilju istrage, a u ovoj fazi pristup kartonima bio im je onemogućen samo na osnovu žalbe Ministarstva zdravlja.

Ovaj slučaj se bavi nekim važnim pitanjima u vezi sa pravom na delotvorni pristup informacijama koje se odnose na zdravlje i reproduktivni status. Sud je zaključio da je to povezano sa njihovim privatnim i porodičnim životom na osnovu člana 8, što je u skladu sa slučajem *Roš protiv Ujedinjenog Kraljevstva (presuda Velikog veća od 19. oktobra 2005, Bilten 71)*. Pravo pristupa informacijama koje se odnose na zdravstveno stanje priznato je kao pozitivna obaveza na osnovu člana 8 u slučaju *Gvera protiv Italije (19. februar 1998)* u slučaju *Roš* i, kao što je Sud u ovom slučaju ponovio, razmere pozitivne obaveze su tolike da se podnosiocima predstavke mora obezbediti delotvorni i dostupni postupak koji će im omogućiti da imaju pristup svim relevantnim informacijama. Evropski sud je smatrao da se to proširuje i na dostupnost informacija o pojedinačnim (zdravstvenim) kartonima. Sem toga, važno je to što je Sud ustanovio da nije pojedinac taj koji treba da obrazlaže i opravdava svoj zahtev za dostavljanje podataka, već je visoka strana potpisnica dužna da opravda svako odbijanje predočavanja podataka.

Iako činjenice u ovom slučaju otvaraju neka suštinska pitanja za koja se može smatrati da spadaju u opseg člana 3 i člana 8, sagledanog u vezi sa članom 14, sama primena se odnosi na pravo pristupa informacijama u vezi sa zdravljem po osnovu člana 8, kao i na posledice nedostavljanja informacija na osnovu građanskih tužbi koje se oslanjaju na te informacije, što je opet dovelo do zaključka o kršenju člana 6 stav 1. S tih razloga, ova presuda će biti važna i za druge slučajeve koji se tiču istrage radnji za koje se navodi da su uticale na zdravstveno stanje, a važna je i zbog toga što je njome ustanovljeno da nije pojedinac taj koji je dužan da opravdava svoj zahtev za uvid u kartone ili podatke, već je država dužna da opravda to što odbija da te podatke dostavi ili učini dostupnima.

**PRESUDA U SLUČAJU
MOLDOVAN I DRUGI PROTIV RUMUNIJE (BR.2.)
12. jul 2005.**

1. Činjenično stanje

Slučaj se prvobitno odnosio na 25 podnosilaca predstavke, od kojih je 18 pristalo na prijateljsko poravnanje (presuda u slučaju Moldovan i drugi protiv Rumunije (br. 1.) 1).

Ostalih sedam podnosilaca su svi rumunski državljani romskog porekla, rođeni između 1940. i 1964. godine. U relevantno vreme podnosioci predstavke su živeli u selu Hadareni u Rumuniji, gde su bili poljoprivredni radnici.

U septembru 1993. godine izbila je svađa između tri Roma i jednog seljaka neromskog porekla u Hadareni, koja je dovela do toga da jedan od Roma ubode sina ovog seljaka u grudi. Trojica Roma su pobjegla u obližnju kuću, ispred koje se okupila velika besna gomila, uključujući policijskog komandanta i nekoliko policajaca. Kuća je zapaljena. Dvojica Roma su uspela da pobjegnu iz kuće, ali ih je gomila stigla i prebila na smrt. Treći je sprečen da napusti kuću i izgoreo je u njoj. Podnosioci predstavke su tvrdili da su policajci ohrabivali gomilu da uništi više romskih kuća u selu. Do sledećeg dana je bilo potpuno uništeno 13 romskih kuća, uključujući domove svih sedam podnosilaca predstavke. Lična imovina podnosilaca je takođe uništena.

Romski stanovnici sela Hadareni su podneli krivičnu prijavu protiv lica za koja su tvrdili da su odgovorna, uključujući i šest policajaca. U septembru 1995. godine su postupci protiv policajaca obustavljeni.

Krivični postupak, i postupak za naknadu štete, protiv 12 seljaka počeo je pred Okružnim sudom 11. novembra 1997. godine. Različiti svedoci su izjavili da su policajci potakli događaje i dovolili da tri Roma budu lišena života, a kuće uništene. Sud je utvrdio da su seljaci, sa podrškom vlasti, imali nameru da selo "očiste od Cigana".

U presudi od 17. jula 1998. godine Okružni sud je primetio, između ostalog, da se "zajednica Roma izdvojila, pokazala agresivno ponašanje i namerno odričala i povređivala društveno priznate pravne norme. Većina Roma nemaju zaposlenje i zarađuju za život povremeno radeći, krađući i upuštajući se u sve vrste nezakonitih aktivnosti".

Pet seljaka je osuđeno za izuzetno teško ubistvo, a 12 je, uključujući i prethodnih pet, osuđeno zbog drugih krivičnih dela. Sud ih je osudio na jednu do sedam godina zatvora. Apelacioni sud je osudio šestog seljaka za izuzetno teško ubistvo i povećao kaznu jednom osuđenom; drugima je kazna umanjena. U novembru 1999. godine Vrhovni sud je potvrdio osude za uništenje imovine ali je za tri osuđena lica utvrdio delo teškog ubistva, a ne izuzetno teškog ubistva. Dvojica su 2000. godine dobili predsedničko pomilovanje.

Rumunska vlada je kasnije dodelila sredstva za obnovu oštećenih ili uništenih kuća. Osam je obnovljeno, ali su podnosioci predstavke podneli fotografije koje pokazuju da se u njima ne može živeti, jer imaju velike rupe između prozora i zidova i nezavršene krovove. Tri kuće nisu obnovljene.

---

¹ Vlada i 18 prvobitnih podnosilaca predstavke su 19. aprila 2004. i 18. maja 2004. godine podneli zvanične izjave o prihvatanju prijateljskog poravnjanja u slučaju. Sud je 5. jula 2005. doneo prvu presudu izbrisavši slučaj sa spiska predmeta u odnosu na 18 podnosilaca koji su sklopili poravnanje.

Podnosioci predstavke su tvrdili da su, nakon događaja iz septembra 1993. godine, bili prinuđeni da žive u piličarnicima, svinjcima, podrumima bez prozora ili u izuzetno hladnim ili prenatrpanim uslovima, što je trajalo više godina, a u nekim slučajevima još traje. Kao posledica toga, mnogi podnosioci i njihove porodice su se razboleli. Dobijena oboljenja uključuju: hepatitis, bolesti srca (koja je dovela do smrtonosnog srčanog udara), šećernu bolest i meningitis.

Okružni sud u Muresu doneo je 12. maja 2003. godine presudu u parnici za naknadu štete. Dodelio je podnosiocima predstavke nadoknadu na ime materijalne štete u vezi sa uništenim kućama u iznosima od oko 3745 € do 17 €. Udovici jednog od ubijenih Roma je dodeljena samo polovina uobičajene sume za pomoć za dete, na osnovu toga da je preminuli izazvao počinjena krivična dela.

Konačno, sud je odbio sve zahteve podnosioca predstavke za nadoknadu na ime nematerijalne štete kao nedokazane.

Tek 24. februara 2004. godine podnosioci predstavke su dobili nadoknadu na ime nematerijalne štete, određenu u iznosima od 2880 € do 575 €.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su se žalili da - nakon uništenja njihovih kuća - nisu mogli da žive u svojim domovima, već su boravili u veoma lošim uslovima. Takođe su se žalili da vlasti nisu sprovele odgovarajuću krivičnu istragu, što ih je sprečilo da pokrenu parnicu radi nadoknade štete protiv države u pogledu neodgovarajućeg postupanja policajaca u pitanju. Više podnosioca se žalilo i na dužinu krivičnog postupka. Oni su se pozvali na članove 3., 6., 8. i 14. Evropske konvencije.

Član 8.

Sud je napomenuo da ne može da ispituje žalbe podnosioca predstavke na uništenje njihovih kuća i imovine ili isterivanje iz sela, pošto su se ti događaji odigrali u septembru 1993., pre nego što je Rumunija 1994. godine ratifikovala Evropsku konvenciju.

Međutim, iz dokaza podnosioca predstavke i presuda domaćih sudova je jasno da su policajci učestvovali u spaljivanju romskih kuća i pokušali da prikriju događaj. Pošto su isterani iz svog sela i domova, podnosioci su zatim prinuđeni da žive, a neki od njih su još uvek u toj situaciji, u prenatrpanim i neodgovarajućim uslovima. Imajući u vidu direktne posledice delovanja državnih službenika na prava podnosioca predstavke, Sud je smatrao da je vlada bila odgovorna u vezi sa posledičnim uslovima života podnosioca predstavke.

Nema sumnje da pitanje uslova života podnosioca spada u okvir prava na poštovanje privatnog i porodičnog života, kao i doma. Član 8. Konvencije je stoga jasno primenljiv na ove žalbe.

Sud je primetio da, uprkos učešću policajaca u paljenju kuća podnosioca predstavke, kancelarija javnog tužioca nije pokrenula krivični postupak protiv njih, sprečavajući domaće sudove da utvde njihovu odgovornost i odrede kaznu. Uz to, domaći sudovi su više godina odbijali da dodele nadoknadu materijalne štete na ime uništenja imovine i nameštaja podnosioca predstavke; a zahtevi podnosioca za nadoknadu nematerijalne štete su takođe bili odbijeni u prvostepenom sudu. Evropski sud je dodao da tri kuće nisu obnovljene, a da su kuće koje su vlasti obnovile bile neuslovne za život; većina podnosioca se nije vratila u svoje selo, i živela je raštrkana širom Rumunije i Evrope. Evropski sud je zaključio da su opšti stav rumunskih vlasti, i višestruki propusti vlasti da prekinu povredu prava podnosioca predstavke, predstavljali ozbiljnu i dugotrajnu povredu člana 8. Konvencije.

Član 3.

Evropski sud je zaključio da su uslovi života podnosilaca predstavke, i rasna diskriminacija kojoj su javno podvrgnuti načinom na koji su različite vlasti rešavale njihove žalbe, predstavljali povredu ljudskog dostojanstva koja je, u posebnim okolnostima slučaja, predstavljala "ponižavajuće postupanje" u okviru značenja člana 3. Konvencije. Sud je stoga utvrdio povredu člana 3. Konvencije.

Član 6. stav 1.

Pristup sudu

Sud je utvrdio da nije pokazano da je, u konkretnim okolnostima slučaja, postojala mogućnost pokretanja delotvornog građanskog postupka za nadoknadu štete protiv policajaca. Evropski sud stoga nije bio u mogućnosti da utvrdi da li bi domaći sudovi bili u mogućnosti da donesu presudu u pogledu žalbi podnosilaca predstavke da su, na primer, pokrenuli postupak protiv pojedinačnih pripadnika policije.

Međutim, podnosioci predstavke su pokrenuli parnicu protiv lica koje je krivični sud proglasio krivim, zahtevajući nadoknadu za uništenje svojih kuća. Taj zahtev je bio uspešan i delotvoran, podnosiocima predstavke je dodeljena nadoknada. U tim okolnostima, Sud je smatrao da podnosioci predstavke ne mogu tvrditi da imaju dodatno pravo na odvojeni građanski postupak protiv policajaca, za koje se tvrdi da su učestvovali u događaju.

U svetlu tih zaključaka, Sud je utvrdio da nije došlo do povrede člana 6. stav 1. Konvencije u pogledu delotvornog pristupa sudu podnosilaca predstavke.

Pravo na pravično suđenje u razumnom vremenskom roku

Razmatrani vremenski period počeo je u septembru 1993. godine, kada su podnosioci predstavke podneli prijave i zahtev da učestvuju u postupku, i okončao se 25. februara 2005. godine. Trajao je više od 11 godina, od kojih oko devet meseci pre stupanja na snagu Konvencije u pogledu Rumunije. Evropski sud je zaključio da dužina postupka koji su pokrenuli podnosioci nije zadovoljila zahtev razumnog vremenskog roka, i stoga utvrdio da je došlo do povrede člana 6. stav 1. Konvencije.

Član 14.

Sud je prvo primetio da su napadi bili usmereni protiv podnosilaca predstavke zbog njihovog romskog porekla. On je primetio da je romsko poreklo podnosilaca izgledalo odlučujuće za dužinu i ishod domaćeg postupka. Između ostalog je naročito istakao višestruke diskriminatorne primedbe vlasti tokom celog postupka, i otvoreno odbijanje sve do 2004. godine da dodele nadoknadu nematerijalne štete zbog uništenja porodičnih kuća.

Sud je primetio da rumunska vlada nije iznela opravdanje za razliku u postupanju prema podnosiocima predstavke. Shodno tome je zaključio da je došlo do povrede člana 14. u vezi sa članovima 6. i 8. Konvencije

Član 41.

Sud je podnosiocima predstavke dodelio pojedinačne nadoknade na ime materijalne i nematerijalne štete u rasponu od 11 000 € do 60 000 €.

3. Komentar

Onima upoznatim sa odlukom Komiteta UN protiv mučenja u slučaju Roma napadnutih 1995. godine u Danilovgradu u Crnoj Gori, ova presuda će probuditi mnoga sećanja. U ovom slučaju utvrđivanje povreda je bilo sasvim predvidljivo. Nepreduzimanje hitnih mera radi obnove imovine podnosilaca predstavke podseća na slučaj Dogan protiv Turske, 29. jun 2004., kada je Sud utvrdio da je propust države da preduzme odgovarajuće korake, da izvrši neophodne popravke da bi seljacima omogućila povratak u kuće koje su uništile snage bezbednosti, predstavljao povredu člana 8. Konvencije.

Sa tačke gledišta pravnika najzanimljiviji je zaključak da nije došlo do povrede zbog nedostatka pristupa podnosilaca predstavke sudu u pogledu policajaca u pitanju. Da su podnosioci pokrenuli građanski postupak protiv policajaca, građanski sudovi bi prema rumunskom pravu bili obavezni da usvoje zaključak tužioca da policajci nisu počinili dela u pitanju. Oni su stoga odlukom tužioca delotvorno sprečeni da pokrenu postupak. Sudije Thomassen (Holandija) i Loucaides (Kipar) nisu se složili sa ovim zaključkom, smatrajući da je ovo predstavljalo povredu člana 6. Konvencije. Oni su zauzeli stav da je pristup građanskom postupku, koji bi mogao da dovede do dodele nadoknade za dela policije, naročito značajan pošto su policajci državni službenici, a država nije priznala njihovu ulogu u događajima. Podnosioci predstavke su zahtevali da se ovaj deo presude uputi Velikom veću.

PRESUDA U SLUČAJU MUÑOZ DIAZ PROTIV ŠPANIJE 8. decembar 2009.

1. Činjenično stanje

Podnositeljka predstavke je španska državljanka i pripadnica romske zajednice. Ona se udala za svog muža, takođe pripadnika romske zajednice, u obredu u skladu sa običajima te zajednice. Oni su dobili šestoro dece i odobren im je status "velike porodice". Kada je njen suprug, koji je bio zidar i plaćao socijalno osiguranje tokom više od 19 godina, preminuo podnositeljka je podnela zahtev za njegovu penziju. Ovo je odbijeno na osnovu toga što njihovo venčanje nije registrovano u Građanskom registru.

Podnositeljka predstavke je osporila ovu odluku u sudu i u prvostepenom sudu je imala uspeha, pošto je sud zaključio da je odluka kojom joj se odbija penzija pokojnog supruga bila diskriminatorna na osnovu etničkog identiteta. Međutim, u žalbenom postupku ova odluka je poništena jer par nije bio venčan na osnovu primenljivog zakona već na običajni način koji nema građansko dejstvo. Podnositeljka predstavke je uložila žalbu pred Ustavnim sudom ali je ona odbijena sa obrazloženjem da je ona odlučila da se ne venča na zakonski ili drugi priznati način iako je mogla, i da je važno ograničiti dodelu penzije preživelim supružnicima na bračne veze, u kontekstu ograničenih sredstava socijalnog osiguranja koje mora da zadovoljava širok spektar potreba.

2. Odluka Suda

Podnositeljka predstavke se žalila da je odluka da joj se ne dodeli supružnička penzija na osnovu toga da njen brak nema građansko dejstvo bila protivna načelu ne-diskriminacije zaštićenim članom

14 Evropske konvencije, u sprezi sa zaštitom imovine prema članu 1 Prvog Protokola. Uz to, podnositeljka se žalila da je član 14 uzet zajedno sa članom 12 Konvencije bio povređen jer vlasti nisu priznale njeno romsko venčanje.

Član 14 uzet zajedno sa članom 1 Prvog Protokola

Kao prvo, Evropski sud je utvrdio da su vlasti odobrile status “velike porodice”, za čije potrebe roditelji moraju biti “supružnici”. Dalje da je podnositeljka verovala da je venčanje prema romskim običajima i tradiciji imalo sva dejstva svojstvena instituciji braka, i da je stoga imala opravdano očekivanje da će imati pravo na supružničku penziju. Vlasti nisu uzele u obzir ove činioce.

Kao drugo, Sud je zaključio da je nesrazmerno da španska država odobri status “velike porodice”, obezbeđujući porodici podnositeljke predstavke zdravstveno osiguranje i naplaćujući doprinos od supruga podnositeljke i da zatim odbije da prizna brak podnositeljke u svrhu supružničke penzije. Dalje, Sud nije mogao da prihvati tvrdnju da je podnositeljka mogla da izbegne diskriminaciju stupanjem u građanski brak: prihvatiti da je žrtva mogla izbeći diskriminaciju izmenom jednog od činilaca u pitanju učinilo bi član 14 Evropske konvencije besmislenim.

Evropski sud je stoga zaključio da je došlo do povrede člana 14 u sprezi sa članom 1 Prvog Protokola.

Član 14 uzet zajedno sa članom 12

Evropski sud je primetio da je građanski brak u Španiji omogućen svakome i da ova odredba ne povlači nikakvu diskriminaciju u pogledu verskih, kulturnih, jezičkih ili etničkih osnova. Dok su određeni verski oblici braka prihvaćeni prema španskom zakonu, oni su priznati putem dogovora sa državom i stoga imaju isto dejstvo kao građanski brak. U pogledu tvrdnje podnositeljke predstavke, Evropski sud je zaključio da činjenica da romski brak nema građansko dejstvo ne predstavlja diskriminaciju zabranjenu članom 14 Evropske konvencije.

Shodno tome, nije došlo do povrede člana 14 uzetog zajedno sa članom 12 Konvencije.

Član 41

Evropski sud je podnositeljki predstavke dodelio 70 000 € na ime nadoknade štete i 5 412,56 € na ime troškova postupka.

**PRESUDA U SLUČAJU
NACHOVA I DRUGI PROTIV BUGARSKE
26. februar 2004.**

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke, *Anelia Kunchova Nachova, Aksiniya Hristova, Todorka Petrova Rangelova* i *Rangel Petkov Rangelov* su svi bugarski državljani romskog porekla. Rođeni su 1995., odnosno 1978., 1955. i 1954. godine i žive u Bugarskoj.

Slučaj se odnosi na ubistvo rođaka podnosilaca predstavke, *Kuncho Angelov-a* i *Kiril Petkov-a*, obojice starih 21 godinu, 19. jula 1996. godine od strane vojnog policajca koji je pokušavao da ih uhapsi.

G. Angelov i *g. Petkov* su bili regruti vojne jedinice zadužene za izgradnju stambenih zgrada i drugih civilnih objekata. Početkom 1996. godine su uhapšeni zbog odsustvovanja bez dozvole u više navrata. *G. Angelov* je 22. maja 1996. godine osuđen na devet meseci zatvora, a *g. Petkov* na pet meseci zatvora. Obojica su ranije osuđivani zbog krađe.

Njih dvojica su 15. jula 1996. godine pobjegli sa gradilišta na kome su radili i otišli u kuću babe *g. Angelov-a* u selu *Lesura*. Ni *g. Angelov* niti *g. Petkov* nisu bili naoružani.

Komandant jedinice vojne policije *Vratsa*, pukovnik *D.*, je 19. jula 1996. godine poslao četiri vojna policajca pod komandom majora *G.* da ih uhapse. Bar dvojica od policajaca su poznavali jednog ili obojicu begunaca. Pukovnik *D.* je rekao policajcima da "u skladu sa pravilima" treba da ponesu pištolje i automatske puške i da nose zaštitne pancirne prsluke. On ih je obavestio da su *g. Angelov* i *g. Petkov* "krivično aktivni" - što je eufemizam korišćen za opis lica prethodno osuđivanih ili osumnjičenih za krivična dela - i da su pobjegli iz zatvora. Policajcima su data uputstva da koriste sva neophodna sredstva da ih uhapse.

Kada je policija stigla pred kuću babe *g. Angelov-a*, njih dvojica su pokušali da pobjegnu. Nakon upozorenja da će pucati ako se ne predaju, major *G.* je pucao na njih. Prebačeni su u bolnicu *Vratsa*, gde su po dolasku proglašeni mrtvim.

Očevidac je tvrdio da je, pošto je njegov mali unuk bio na mestu gde je došlo do pucnjave, zahtevao od majora *G.* da pride i skloni ga na sigurno. Major *G.* je uperio svoj pištolj u njega i rekao: "Vi prokleti Cigani!".

Istog dana je pokrenuta istraga u vezi smrti. U izveštaju sa autopsije je utvrđeno da su obojica umrla usled rana u predelu grudi nastalih od metaka ispaljenih iz daljine iz automatske puške, pri čemu je smer ulaska metka bio sprema prema leđima u slučaju *g. Petkov-a* i obrnuto u slučaju *g. Angelov-a*. U istrazi je zaključeno da je major *G.* sledio Pravilnik vojne policije. On je više puta upozorio *g. Petkov-a* i *g. Angelov-a* i ispalio metke u vazduh. Pucao je pošto se nisu predali, jer je postojala opasnost da pobjegnu i pokušao je da izbegne nanošenje fatalnih povreda. Niko drugi nije povređen.

Podnosioci predstavke su se neuspešno žalili na zaključke istrage.

2. Odluka Suda

Podnosioci predstavke su tvrdili da je lišavanje života njihovih rođaka predstavljalo povredu člana 2. (pravo na život) Evropske konvencije o ljudskim pravima. Oni su se takođe žalili da vlasti nisu

sprovele delovornu istragu smrti, što je predstavljalo povredu članova 2. i 13. (pravo na delotvoran pravni lek) Konvencije.

Podnosioci predstavke su dalje tvrdili da su predrasude i neprijateljski stav prema licima romskog porekla igrali odlučujuću ulogu u događajima koji su doveli do ubistva i činjenici da nije sprovedena nikakva značajna istraga, oslanjajući se na član 14. (zabrana diskriminacije) u vezi sa članom 2. Konvencije.

Član 2.

Lišenje života

Evropski sud za ljudska prava je primetio da su g. *Angelov* i g. *Petkov* odsluživali kratke kazne zbog nenasilnih krivičnih dela, da su pobjegli bez korišćenja nasilja, da nijedan od njih nije bio naoružan, kao i da u prošlosti nisu vršili nasilna krivična dela.

Korišćenje potencijalno ubojitog vatrenog oružja neminovno izlaže ljudski život opasnosti, čak i ako postoje pravila namenjena svodenju opasnosti na najmanju moguću meru. Prema tome, Sud je smatrao da ni pod kakvim okolnostima nije moglo biti apsolutno neophodno koristiti vatreno oružje radi hapšenja lica za koje se zna da ne predstavlja pretnju, osumnjičenog za nenasilno krivično delo, čak i kada propust da se to učini može imati za posledicu da operacija hapšenja ne uspe. Sledi da korišćenje vatrenog oružja u ovom slučaju nije moglo biti "apsolutno neophodno" i da je stoga bilo zabranjeno članom 2. Evropske konvencije. Sud je takođe zaključio da je korišćena prekomerna sila, što je dalje pogoršalo povredu člana 2. Konvencije.

U pogledu planiranja i kontrole operacije hapšenja, vlasti nisu ispunile svoju obavezu da opasnost od gubitka života svedu na najmanju moguću meru, pošto nisu uzete u obzir priroda krivičnog dela i činjenica da begunci nisu predstavljali opasnost. Takođe, nisu utvrđene okolnosti u kojima pribegavanje korišćenju vatrenog oružja može biti neophodno, očigledno zbog manjkavih i nepreciznih pravila i nedostatka odgovarajuće obuke. Bugarska je stoga takođe odgovorna za propust da planira i kontroliše operaciju hapšenja na način saglasan sa članom 2. Konvencije.

Delotvornost istrage

Sud je primetio da bugarske vlasti nisu podigle optužnicu pošto su smatrale da su poštovana relevantna pravila o upotrebi sile. Evropski sud je bio mišljenja da je ova odluka zasnovana na spornim zaključcima istrage koji se, čak i ako se prihvate, ne mogu smatrati dovoljnim da se utvrdi da sila korišćena protiv dvoje lica "nije bila više od apsolutno neophodne". Takođe je bilo neophodno razmotriti planiranje operacije hapšenja i njenu kontrolu, uključujući i pitanje da li su komandanti delali na odgovarajući način tako da opasnost od gubitka života svedu na najmanju moguću meru.

U pogledu sakupljanja i procene dokaza, Sud je primetio da su zanemareni važni početni koraci, kao što je očuvanje dokaza na mestu događaja i uzimanje svih relevantnih podataka. Takođe je veoma značajno da istražitelj i tužioci nisu komentarisali veći broj činjenica protivnih izjavama majora G. Bez ikakvog odgovarajućeg objašnjenja, vlasti su prosto prihvatile izjave majora G. kao istinite. Sud je stoga zaključio da istragu karakteriše više ozbiljnih i neobjašnjenih propusta. Ona je okončana donošenjem nedoslednih odluka i zaključaka, koji nisu podržani pažljivim razmatranjem činjeničnog stanja. Usled toga je ubistvo g. *Angelov*-a i g. *Petkov*-a ocenjeno kao zakonito na sumnjivim osnovama; i policajci koji su učestvovali u tome, kao i njihovi nadređeni, oslobođeni su mogućih optužbi i pošteđeni kritikom uprkos tome što je postojala očigledna osnova za krivično gonjenje bar jednog od njih.

Sud je zaključio da istragu i zaključke do kojih su tužioci došli karakterišu ozbiljni i neobjašnjeni propusti i nedoslednosti i da je istražni postupak bio neadekvatan. Stoga je došlo do povrede obaveze Bugarske prema članu 2 stav 1. Konvencije da delotvorno istraži činjenicu lišenja života.

Član 13.

Evropski sud je zaključio da nema odvojenih pitanja koja treba razmotriti po ovom članu.

Član 14.

Propust da se istraži da li je diskriminacija igrala ulogu u događajima

Sud je primetio da nisu ispitane određene činjenice koje je trebalo da upozore vlasti i navedu ih da posebno marljivo istraže moguće rasističke motive. Nije obraćena pažnja na činjenicu da je major *G.* ispalio rafal iz automatske puške u naseljenom području - romskom naselju u selu *Lesura* - na dva nenaoružana nenasilna begunca i da je jedan od njih imao rane na grudima, a ne na leđima (što ukazuje na to da je moguće da se okrenuo da bi se predao).

Dalje, uprkos podatku da je major *G.* poznavao neke od seljaka i selo pre nego što je došlo do pucnjave, nije uložena nikakva napor da se istraži da li je lično neprijateljstvo moglo igrati ulogu u događajima. Izjava svedoka da je major *G.* uzviknuo: "Vi prokleti Cigani!" uperivši pištolj na njega, bila je zanemarena, iako nije osporena.

Evropski sud je smatrao da je bilo kakav dokaz o rasističkim izjavama i uvredama od strane policajaca, tokom operacije koja uključuje korišćenje sile protiv pripadnika nacionalne ili druge manjine, izuzetno važan za pitanje da li je došlo do nezakonitog nasilja potaknutog mržnjom. Kada se ovakvi dokazi ukažu tokom istrage, moraju biti ispitani i, ako su potvrđeni, mora se preduzeti temeljno ispitivanje svih činjenica da bi se otkrili mogući rasistički motivi. Bugarske vlasti su propustile da ovo učine.

Sud je stoga zaključio da vlasti nisu ispunile svoju obavezu prema članu 14. Konvencije uzetom zajedno sa članom 2. da preduzmu sve moguće korake da utvrde da li su rasistički stavovi igrali ulogu u ovim događajima.

Da li je diskriminacija igrala ulogu u događajima

Sud je smatrao izuzetno važnim da ovo nije prvi slučaj protiv Bugarske u kojem je utvrđeno da su policajci podvrgnuli Rome nasilju sa smrtnim posledicama. U presudama *Velikova protiv Bugarske* i *Anguelova protiv Bugarske* Sud je primetio da su žalbe na rasističke motive u ubistvu dva Roma u policijskom pritvoru u odvojenim incidentima zasnovane na "ozbiljnim tvrdnjama". Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije, Evropski komitet za sprečavanje mučenja, tela Ujedinjenih nacija i nevladine organizacije su izveštavali o drugim slučajevim policijske brutalnosti prema Romima u Bugarskoj. Čini se da bugarske vlasti nisu osporile neke od tih izveštaja i da su priznale potrebu da se usvoje mere radi borbe protiv diskriminacije Roma.

Sud je bio mišljenja da bugarska vlada mora uveriti Sud na osnovu dodatnih dokaza ili putem ubedljivog objašnjenja činjenica da događaji na koje se žalilo nisu bili uzrokovani zabranjenom diskriminacijom od strane bugarskih organa vlasti. Bugarska vlada ovo nije učinila.

Imajući u vidu zaključke o mogućoj diskriminaciji od strane majora *G.*; zatim propust vlasti da ispita moguće rasističke motive, što je bilo očigledno neophodno učiniti tokom istrage; opšti kontekst i činjenicu da ovo nije bio prvi slučaj protiv Bugarske u kome su Romi tvrdili da su žrtve rasističkog nasilja od strane državnih službenika; i primetivši pritom da bugarska vlada nije dala

zadovoljavajuće objašnjenje događaja, Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 14. uzetog zajedno sa članom 2. Konvencije.

Član 41.

Evropski sud je dodelio: gđi *Nachova* i gđi *Hristova* zajedno 25 000 eura (€) na ime materijalne i nematerijalne štete; gđi *Rangelova* i g. *Rangelov*-u zajedno 22 000 € na ime nematerijalne i materijalne štete i svim podnosiocima predstavke zajedno 3 740 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Presuda Suda u pogledu člana 2. Konvencije ne predstavlja iznenađenje. Sud je zaključio da je korišćenje smrtonosne sile da se uhvate dvojica begunaca iz pritvora bilo nesrazmerno i nije ispunilo uslov "apsolutne neophodnosti" člana 2. stav 2. Konvencije. Evropski sud je takođe zaključio da istraga ubistava nije bila odgovarajuća da bi zadovoljila procesna jemstva člana 2. Konvencije, pošto se bavila ispitivanjem da li je poštovano domaće pravo, a ne i uslovom "apsolutne neophodnosti".

Novost u presudi je zaključak da je povređen član 14. uzet zajedno sa članom 2. Konvencije. Sud u svojoj ranijoj praksi nije bio voljan da zaključi da je rasizam u srži nekih povreda Konvencije (vidi na primer, slučaj *Assenov protiv Bugarske*, 28. oktobar 1998. godine). U prethodnim slučajevima (*Velikova protiv Bugarske*, 18. maj 2000.; *Anguelova protiv Bugarske*, 13. jun 2002. godine) Sud je primetio "da su iznete ozbiljne tvrdnje" u pogledu rasističkih elemenata u vezi sa ubistvom Roma u policijskom pritvoru. Ali, u ovom slučaju Sud je zaključio da su "zaključci o mogućoj diskriminaciji" od strane policajca koji je pucao takvi da je teret opovrgavanja diskriminacije na vladi, a da vlada nije dokazala da diskriminacije nije bilo. Sud je uz to utvrdio da je propust da se istraže ubistva bio diskriminatoran, kao i da je propust da se istraže rasistički elementi ubistava takođe predstavljao povredu člana 14. u sprezi sa članom 2. Konvencije. Ova presuda je stoga izuzetno značajna u borbi protiv rasizma u Evropi.

PRESUDA VELIKOG VEĆA U SLUČAJU NACHOVA I DRUGI PROTIV BUGARSKJE 6. jul 2005.

1. Činjenično stanje

Podnosioci predstavke su bugarski državljani romskog porekla. Rođeni su između 1954. i 1995. godine i žive u Bugarskoj.

Slučaj se odnosi na ubistvo rođaka podnosilaca predstavke, *Kuncho Angelova* i *Kirila Petkova*, obojice starih 21 godinu, 19. jula 1996. godine, od strane pripadnika vojne policije koji je pokušavao da ih uhapsi. G. *Angelov* i g. *Petkov* su bili regruti vojne jedinice zadužene za izgradnju stambenih zgrada i drugih civilnih objekata. Početkom 1996. godine su uhapšeni zbog odsustvovanja bez dozvole u više navrata. G. *Angelov* je 22. maja 1996. godine osuđen na devet, a g. *Petkov* na pet meseci zatvora. Obojica su ranije osuđivani zbog krađe. Njih dvojica su 15. jula 1996. godine pobjegli sa gradilišta na kome su radili i otišli u kuću babe g. *Angelova* u selu *Lesura*. Nisu bili naoružani.

Komandant jedinice vojne policije Vratsa, pukovnik *D.*, 19. jula 1996. godine je poslao četiri vojna policajca pod komandom majora *G.* da ih uhapsu. Bar dvojica od policajaca su poznavali jednog ili obojicu begunaca. Pukovnik *D.* je rekao vojnim policajcima da "u skladu sa pravilima" treba da ponesu pištolje i automatske puške i da nose zaštitne pancirne prsluke. On ih je obavestio da su *g. Angelov* i *g. Petkov* "krivično aktivni" - što je izraz korišćen za opis lica prethodno osuđivanih ili osumnjičenih za krivična dela - i da su pobjegli iz zatvora. Policajcima je naloženo da koriste sva neophodna sredstva da ih uhapsu. Kada je vojna policija stigla pred kuću babe *g. Angelova*, njih dvojica su pokušali da pobjegnu. Nakon upozorenja da će pucati ako se ne predaju, major *G.* ih je ustrelio. Prebačeni su u bolnicu Vratsa, gde su po dolasku proglašeni mrtvim. Očevidac je tvrdio da je, pošto je njegov mali unuk bio blizu mesta pucnjave, tražio od majora *G.* da priđe i skloni ga na sigurno. Major *G.* je uperio svoj pištolj u njega i rekao: "Vi prokleti Cigani!".

Istog dana je pokrenuta krivična istraga u vezi ubistva. U izveštaju sa autopsije je izneseno da su obojica preminula usled rana u predelu grudi nastalih od metaka ispaljenih iz daljine iz automatske puške. *G. Petkov* je ustreljen u grudi, a *g. Angelov* u leđa. U istrazi je zaključeno da je major *G.* sledio Pravilnik vojne policije. On je više puta upozorio dvojicu begunaca i ispalio metke u vazduh. Pucao je na njih pošto se nisu predali, jer je postojala opasnost da pobjegnu, i pokušao je da izbegne nanošenje fatalnih povreda. Niko drugi nije povređen. Na osnovu toga su vlasti odbile da podignu optužnicu protiv vojnih policajaca. Podnosioci predstavke su se neuspešno žalili.

2. Odluka Suda

U presudi Veća od 26. februara 2004. godine Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je došlo do povrede člana 2. Evropske konvencije lišenjem života *g. Angelova* i *g. Petkova*, i usled propusta da se sprovede delotvorna istraga njihove pogibije. Takođe je utvrdio povredu člana 14. uzetog zajedno sa članom 2. Konvencije zbog rasne motivacije i propusta da se istraže lišenja života. Bugarska vlada je 21. maja 2004. godine zahtevala da se slučaj uputi Velikom veću.¹

Podnosioci predstavke su tvrdili da je lišavanje života njihovih rođaka predstavljalo povredu člana 2. Konvencije, zbog manjkavosti zakona i prakse kojim je omogućena upotreba smrtonosne sile bez apsolutne neophodnosti. Takođe su se žalili da vlasti nisu sprovele delotvornu istragu pogibija, što je predstavljalo povredu člana 2. Podnosioci su dalje tvrdili da su predrasude i neprijateljski stav prema licima romskog porekla igrali odlučujuću ulogu u događajima koji su doveli da pogibija i propusta da se sprovede odgovarajuća istraga. Oslonili su se na član 14. u vezi sa članom 2. Konvencije.

Član 2.

Pogibija g. Anguelova i g. Petkova

Evropski sud je sa velikom zabrinutošću primetio da pravila korišćenja vatrenog oružja vojne policije dozvoljavaju upotrebu smrtonosne sile pri hapšenju pripadnika oružanih snaga čak i za najmanji prekršaj. Sud je stoga zaključio da je došlo do opšteg propusta Bugarske da ispuni obavezu prema članu 2. Konvencije da obezbedi pravo na život, stvaranjem odgovarajućeg zakonodavnog i administrativnog okvira za upotrebu sile i vatrenog oružja od strane vojne policije.

U pogledu planiranja i kontrole operacije, Veliko veće je prihvatilo zaključak Veća da vlasti nisu ispunile svoju obavezu da na najmanju moguću meru svedu opasnost gubitka života, pošto je policajcima naloženo da koriste sva raspoloživa sredstva radi hapšenja dvojice begunaca, uprkos činjenici da nisu bili naoružani i nisu predstavljali životnu opasnost.

U pogledu delovanja vojnih policajaca, Sud je smatrao da je, u okolnostima slučaja, svako pribegavanje smrtonosnoj sili bilo zabranjeno članom 2. Konvencije, i pored mogućeg rizika da g. *Angelov* i g. *Petkov* pobjegnu. Uz to, postupanje majora G., koji je ustrelio žrtve, zavređuje ozbiljnu kritiku jer je koristio izuzetno prekomernu silu. Stoga je došlo do povrede člana 2. Evropske konvencije u pogledu pogibije g. *Angelova* i g. *Petkova*.

Da li je istraga bila delotvorna

Veliko veće se složilo sa Većem da činjenica da je u istrazi opravdana upotreba sile u okolnostima slučaja potvrđuje suštinski manjkavu prirodu domaćih propisa i prakse, i njihovo zanemarivanje prava na život. Sud je stoga zaključio da je došlo do povrede obaveze Bugarske prema članu 2. Konvencije da delotvorno istraži lišenje života.

Član 14.

Da li su lišenja života bila rasno motivisana

Evropski sud je naglasio da je njegov zadatak da utvrdi da li je rasizam bio uzročni činilac u pucnjavi koja je dovela do pogibije g. *Angelova* i g. *Petkova*.

Podnosioci predstavke su izneli različite tvrdnje za koje su smatrali da dokazuju da su ubistva bila rasno motivisana. Sud ih, međutim, nije smatrao ubedljivim. On je primetio da upotreba vatrenog oružja u okolnostima slučaja, nažalost, nije zabranjena relevantnim domaćim pravilima. Iako su ta pravila suštinski manjkava, i ne ispunjavaju zahteve Konvencije u pogledu zaštite prava na život, ništa ne ukazuje na to da major G. ne bi upotrebio svoje oružje u neromskom naselju.

Sud nije smatrao da je dokazano da su rasistički stavovi igrali ulogu u lišenju života g. *Angelova* i g. *Petkova*. Stoga je zaključio da nije došlo do povrede člana 14. uzetog zajedno sa članom 2. Konvencije u materijalnom smislu.

Da li je tužena država ispunila svoju obavezu da istraži moguću rasnu motivaciju

Istražne vlasti su imale pred sobom izjavu svedoka, koji je rekao da je neposredno nakon pucnjave major G. uzviknuo "Prokleti Cigani", uperivši pištolj u njega. Veliko veće je smatralo da svaka tvrdnja o rasističkim pogrđama, koje je izgovorio službenik snaga za sprovođenje zakona u operaciji koja uključuje korišćenje sile protiv lica etničke ili druge manjine, veoma relevantna za pitanje da li je došlo do nezakonitog, mržnjom podstaknutog nasilja. Kada se takve tvrdnje pojave u istrazi, moraju biti proverene i - ako su potvrđene - mora biti sprovedeno temeljno ispitivanje svih činjenica da bi se otkrili mogući rasistički motivi. Dalje, činjenica da je major G. koristio izuzetno prekomernu silu protiv dva nenaoružana nenasilna čoveka takođe poziva na pažljivo ispitivanje. Međutim, istražitelj i tužioci nisu učinili ništa da provere izjavu svedoka, niti razloge zbog kojih je smatrano kao neophodno korišćenje takvog stepena sile. Oni su zanemarili relevantne činjenice i zaključili istragu, štiteći time majora G. od optužbe.

Evropski sud je stoga zaključio da vlasti nisu ispunile svoju dužnost prema članu 14. uzetim zajedno sa članom 2. Konvencije, da preduzmu sve moguće korake da ispituju da li je diskriminacija igrala ulogu u događajima, i utvrdio povredu u tom pogledu.

Član 41.

Evropski sud je podnosiocima dodelio ukupno 47 000 € na ime materijalne i nematerijalne štete. Takođe je svim podnosiocima zajedno dodelio 11 000 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Novina i napredak u ranijoj presudi Veća u ovom predmetu (februar 2004. godine) jeste utvrđivanje povrede člana 14. u vezi sa članom 2. Konvencije. Ovo je prvi put da je takav zaključak usvojen, i to je bilo sporno pitanje pred Velikim većem. Dok prema mišljenju Veća postupanje istražnih vlasti, pošto je utvrđena povreda člana 14. u vezi sa procesnim aspektom člana 2. Konvencije, opravdava prebacivanje na vladu tereta dokazivanja da lišenja života nisu bila pod uticajem diskriminacije, Veliko veće se nije složilo sa ovakvim pristupom. Umesto toga je naglasilo da u nekim slučajevima sporne tvrdnje o diskriminaciji mogu zahtevati od relevantne vlade da ih opovrgne. Kada se, međutim, tvrdi da je nasilan čin motivisan rasnim predrasudama, takav pristup bi doveo do toga da se od vlade zahteva da dokaže nepostojanje konkretnog subjektivnog stava lica u pitanju. Iako je Veliko veće utvrdilo povredu zabrane diskriminacije u vezi sa procesnim aspektom člana 2., nije utvrđena slična povreda člana 14. u vezi sa materijalnim aspektom člana 2. Konvencije.

U svom saglasnom mišljenju sudija *Bratza* je kritikovao izražavanje većine u pogledu "posebno subjektivnog stava", pošto izgleda da ukazuje da bi zbog očiglednih teškoća retko, a možda nikada, bilo odgovarajuće prebaciti teret dokazivanja, i zahtevati od tužene države da opovrgne da je lišenje života rasno motivisano. Umesto toga, tvrdio je sudija *Bratza*, postoje jasni slučajevi u kojim su, u kontekstu lišenja života od strane državnog službenika, dokazi pred Sudom takvi da vladi nametnu teret dokazivanja da lišenje života nije bilo rasno motivisano. Jedan takav primer bi bio kada dokazi ukazuju da pokušaji hapšenja lica određene etničke grupe uvek ili često imaju za posledicu lišenje života lica u pitanju, dok to nije slučaj sa licima drugog etničkog porekla. Odluka u ovom slučaju može se posmatrati kao korak unazad u borbi protiv diskriminacije u poređenju sa zaključcima Veća, i zanimljivo je primetiti da je šest od 17 sudija Velikog veća smatralo neodgovarajućim odvajanje dva aspekta člana 2. (materijalnog i procesnog) pri ispitivanju u vezi sa članom 14., i da je povreda trebalo da bude utvrđena posmatranjem člana 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima u celini.

PRESUDA VELIKOG VEĆA U SLUČAJU ORŠUŠ I DRUGI PROTIV HRVATSKE 16. mart 2001.

1. Osnovne činjenice

Predstavku je podnelo 15 hrvatskih državljana romskog porekla. Svi su rođeni između 1988. i 1994. godine i žive na severu Hrvatske.

Podnosioci predstavke su pohađali osnovnu školu u selima Macinec i Podturen u različitim razdobljima između 1996. i 2000. godine. Pohađali su i razredna odeljenja namenjena isključivo Romima i mešovita odeljenja pre no što su u uzrastu petnaestogodišnjaka napustili školovanje.

U aprilu 2002. godine podnosioci predstavke su povelili postupak protiv svojih osnovnih škola. Tvrdili su da je u razredima u kojima su đaci bili isključivo Romi nastava imala 30 posto sadržaja manje nego što je predviđeno zvaničnim nastavnim planom i programom. Naveli su da je ta situacija izraz rasne diskriminacije i da predstavlja povredu njihovog prava na obrazovanje kao i njihovog prava na slobodu od nečovečnog i ponižavajućeg postupanja. Predočili su i jednu psihološku studiju koja se bavila romskom decom koja su pohađala odeljenja isključivo namenjena Romima u tom području; rezultati te studije govore o tome da takvo školovanje u okviru koga su deca razdvojena po osnovu porekla nanosi emocionalnu i psihološku štetu romskoj deci, kako u smislu njihovog samopoštovanja, tako i u smislu razvoja vlastitog identiteta.

U septembru 2002. godine opštinski sud je odbacio tužbu podnosioca predstavke. Opštinski sud je utvrdio da je razlog zbog koga su romski đaci bili uvršteni u zasebna odeljenja to što im je bila potrebna dodatna poduka iz hrvatskog jezika. Pored toga, sud je naveo da su nastavni programi u osnovnim školama u Podturenu i Macinecu istovetni i da su ti programi korišćeni i u paralelnim razredima u tim školama. S tih razloga, sud je zaključio da podnosioci zahteva nisu uspeali da dokazima potkrepe svoje tvrdnje o rasnoj diskriminaciji. Žalba koju su podnosioci predstavke uložili na tu presudu takođe je odbačena u žalbenom postupku.

Podnosioci predstavke su u novembru 2003. godine uložili ustavnu žalbu, koja je u februaru 2007. godine odbačena uz slično obrazloženje.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosioci predstavke su, obraćajući Sudu u Strazburu, naveli da ih je to što su bili izdvojeni od ostale dece i stavljeni u odeljenja isključivo namenjena Romima lišilo prava na obrazovanje u multikulturalnom okruženju i da su na taj način bili diskriminirani, kao i da su zbog toga pretrpeli ozbiljnu obrazovnu, psihološku i emocionalnu štetu, poglavito osećanje otuđenosti i odsustva samopoštovanja. Takođe su se žalili zbog prekomerne dužine postupka koji su tim povodom povelili pred domaćim sudovima. U predstavci su se pre svega pozvali na član 3, član 6 stav 1, član 2 Protokola br. 1 i član 14 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

U presudi od 17. jula 2008. godine sudsko veće je stalo na stanovište da nije bio prekršen član 2 Protokola br. 1 ni zasebno, ni u vezi sa članom 14 Konvencije u pogledu pritužbe podnosioca predstavke zbog toga što su raspoređeni u osnovnoškolska odeljenja namenjena isključivo romskoj deci; pored toga, sudsko veće je na stanovište da je bio prekršen član 6 stav 1 Konvencije u vezi sa prekomernom dužinom postupka, posebno u delu postupka koji se odvijao pred Ustavnim sudom.

Podnosioci predstavke su 13. oktobra 2008. godine zatražili da se ovaj slučaj iznese pred Veliko veće po osnovu člana 43 (obraćanje Velikom veću) i 1. decembra 2008. godine kolegijum Velikog veća prihvatio je taj zahtev.

Predsednik Suda je organizaciji Grčki helsinški odbor ("Greek Helsinki Monitor"), vladi Republike Slovačke i organizaciji "Interights" dopustio da intervenišu kao treća lica u postupku Suda shodno članu 36 stav 2 Konvencije i pravilu 44 stav 2 Poslovnika Suda.

Član 6 stav 1

Sud je ustanovio da je dužina postupka (više od četiri godine) pred Ustavnim sudom u jednom slučaju od ovakvog značaja bila prekomerna i zaključio je da time nije bilo poštovano pravo podnosioca predstavke na pravično suđenje u razumnom roku, čime je bio prekršen član 6 stav 1.

Član 14 (Konvencije) u vezi sa članom 2 Protokola br. 1

Sud je ustanovio da se ovaj slučaj pre svega odnosi na pitanje diskriminacije. Sud je podsetio na svoje zaključke iz prethodne sudske prakse o tome da su, zbog svog istorijskog razvoja, Romi postali jedan specifičan tip ranjive manjine koja je u nepovoljnom položaju. S tih razloga, Romima je potrebna posebna zaštita, uključujući tu i zaštitu u sferi obrazovanja.

Sud je konstatovao razloge koje je Država navela za uvrštavanje podnosioca predstavke u odeljenja namenjena isključivo Romima, konkretno, to da nisu u dovoljnoj meri vladali hrvatskim jezikom. Sud je stao na stanovište da iako privremeno raspoređivanje dece u zasebna odeljenja iz razloga nedovoljnog poznavanja jezika nije, kao takvo, automatski u suprotnosti sa članom 14 Konvencije,

onda kada se to, kao u ovom slučaju, odnosi isključivo na pripadnike određene etničke grupe i pogađa ih, treba aktivirati specifične mere zaštite, odnosno jemstva.

Hrvatski zakoni koji su u to vreme bili na snazi nisu davali osnov za zasebna odeljenja namenjena deci koja ne vladaju u dovoljnoj meri hrvatskim jezikom. Pored toga, testovi primenjeni kod odlučivanja o tome da li će đaci biti raspoređeni u odeljenja namenjena isključivo Romima nisu bili koncipirani tako da se njima specifično ustanovi stepen dečijeg poznavanja hrvatskog jezika, već je umesto toga testirano opšte psiho-fizičko stanje dece.

Što se tiče nastavnog programa, od trenutka kada su raspoređeni u odeljenja namenjena isključivo Romima đaci nisu bili podvrgnuti nastavnom programu koji bi bio kreiran tako da se posebno pozabavi otklanjanjem jezičkih problema sa kojima su se ta deca navodno suočavala, zbog nedovoljnog poznavanja jezika. Iako su podnosiocima predstavke bili ponuđeni dopunski časovi iz hrvatskog jezika, to nije bilo dovoljno i ta mogućnost im se pružala samo u nekim fazama obrazovnog procesa.

Svi podnosioci predstavke proveli su značajan period svog školovanja u odeljenjima namenjenim isključivo Romima. Međutim, nije postojao nikakav poseban postupak nadzora, a mada su neki od podnosilaca predstavke povremeno pohađali mešovita odeljenja, Država nije uspela da dokaže da je sačinjen ijedan pojedinačni izveštaj o tome kako je svako od podnosilaca predstavke napredovao u učenju hrvatskog jezika. Ovo odsustvo jasno propisanog i transparentnog postupka nadzora i praćenja ostavlja mnogo prostora za proizvoljnost.

Pored toga, statistički podaci koje su predočili podnosioci predstavke za celo to područje u kome su oni živeli, a čiju validnost Država nije osporila, pokazuju da 84 posto romskih đaka napušta školovanje pre završetka osnovne škole.

Što se tiče pasivnosti roditelja i činjenice da oni nisu iznosili primedbe u vezi sa raspoređivanjem svoje dece u zasebna odeljenja, Sud je stao na stanovište da roditelji, koji su i sami pripadnici jedne zajednice koja je u nepovoljnom položaju i često i sami slabo obrazovani, nisu bili kadri da sagledaju i samere sve aspekte te situacije i posledice svog pristanka na takvo raspoređivanje. Pored toga, neprihvatljivo je svako odricanje od prava svakog čoveka da ne bude podvrgnut rasnoj diskriminaciji jer bi to bilo u suprotnosti sa važnim javnim interesom.

S tih razloga, iako je priznao da hrvatske vlasti ulažu napore da obezbede školovanje romskoj deci, Sud je zaključio da u predmetnom vremenu nisu postojala odgovarajuća jemstva i mere zaštite koje bi obezbedile dovoljnu brigu za specijalne potrebe podnosilaca predstavke kao pripadnika jedne grupe u nepovoljnom položaju. Shodno tome, povremeno raspoređivanje podnosilaca predstavke u odeljenja namenjena isključivo Romima tokom njihovog školovanja u osnovnoj školi nije bilo opravdano, čime je bio prekršen član 14 Konvencije u vezi sa članom 2 Protokola br. 1.

Član 41

Sud je presudio da Hrvatska treba da isplati svakom podnosiocu predstavke 4.500 evra na ime nematerijalne štete, a svima njima zajedno 10.000 evra na ime sudskih i ostalih troškova.

3. Komentar

Iako je Veliko veće bilo jednoglasno kod nespornog pitanja tužbe podnosilaca predstavke po osnovu člana 6, ono se skoro podelilo - odluku je donelo sa devet glasova prema osam - kada je reč o pitanju koje je predstavljalo samo suštinu žalbe podnosilaca predstavke: njihovom obrazovanju u izdvojenim odeljenjima namenjenim isključivo Romima. Ovaj slučaj je treći u nizu slučajeva koji se odnose na segregaciju romske dece u obrazovnom procesu. Slučajevi *D. H. i drugi protiv Češke*

Republike (presuda od 13. novembra 2007.) - gde je Veliko veće preinačilo prethodnu presudu veća i ustanovilo da je došlo do kršenja Konvencije - odnosio se na široko rasprostranjenu praksu raspoređivanja romske dece u programe za specijalno obrazovanje. U slučaju *Sampanis i drugi protiv Grčke* (presuda od 5. jula 2008.), jednoglasno doneta presuda veća odnosila se na to što su grčke vlasti propustile da preduzmu specijalne mere kako bi obezbedile upis romske dece i njihovo raspoređivanje u zasebna (priprema) obrazovna odeljenja posle protesta roditelja koji nisu Romi.

Većinski doneta presuda u ovom slučaju (*Oršuš*) daje konkretnu smernicu državnim organima koji se hvataju u koštac sa jezičkim problemima prilikom uključivanja romske dece u školski sistem. Sud je jasno identifikovao sledeće mere zaštite, odnosno jemstva koja su u ovom slučaju nedostajala, a koja moraju biti korišćena onda kada deca koja pripadaju jednoj etničkoj grupi treba da budu raspoređena u zasebna odeljenja formirana u svrhu njihovog podučavanja jeziku na kome se odvija nastava:

- Specifičan osnov u zakonu (na primer, osnovni zakon ili administrativni propis opšte namene) za različito postupanje prema đacima koji jezik ne poznaju dovoljno;
- Specifični jezički testovi (nasuprot testovima koji omogućuju opštu ocenu) na osnovu kojih se prema đacima različito postupa;
- Neodložno i automatsko raspoređivanje dece u standardna odeljenja onog trenutka kada u dovoljnoj meri ovladaju jezikom na kome se odvija nastava (što zahteva često testiranje jezičkog znanja i jasne rokove za sticanje jezičkih znanja tako da se đaci mogu ocenjivati sa stanovišta onoga što je postignuto u zadatim rokovima);
- Specifičan nastavni program usredsređen na učenje jezika namenjen specijalnim odeljenjima.

Ova presuda, kako su primetili sudije koje su izdvojile mišljenje, predstavlja produžetak sudske prakse Evropskog suda u vezi sa indirektnom diskriminacijom. Takva vrsta diskriminacije ne može se dokazati samo statističkim podacima, kao što je Sud već primetio u slučaju *D. H. i drugi protiv Češke Republike*, i ovo sada predstavlja jasan primer. Nisu svi romski đaci bili raspoređeni u odeljenja namenjena isključivo Romima, a barem u dvema školama o kojima je reč čak ni većina romskih đaka nije bila raspoređena u takva odeljenja; svi ostali pohađali su mešovita odeljenja. Ipak je, sa stanovišta člana 14 i doktrine indirektno diskriminacije, i za postojanje makar i samo nekih odeljenja namenjenih isključivo Romima, u kombinaciji sa klimom netrpeljivosti prema Romima (u ovom slučaju, kao i u slučaju *Sampanis protiv Grčke*, to je bilo izraženo kroz neprijateljski stav roditelja neromske dece) bilo neophodno da Država opravda razdvajanje podnosilaca predstavke od ostale đачke populacije.

Postoji opasnost da državni organi neće uložiti nikakve napore za integraciju romske dece u školski sistem; mogli bi pretpostaviti da se izlažu opasnosti da, u slučaju da to pokušaju, bude utvrđeno da su prekršili Konvenciju. Tu zabrinutost iznele su i neke sudije koje su izdvojile mišljenje u slučaju *D. H. protiv Češke Republike*. Ovako pasivan pristup može biti kontraproduktivan; presuda u slučaju *Sampanis*, kojom je utvrđeno da je Grčka prekršila Konvenciju time što nije preduzela specijalne mere za uključivanje romske dece u nastavni proces, predstavlja primer kako se to može dogoditi. Zato je potreban jedan sveobuhvatni, individualizovani pristup obrazovnim potrebama dece. Ono što je Sud ovde osudio bio je grubo metod koji su ove dve škole primenile u postupanju prema romskim đacima za koje je, u jednom trenutku, ustanovljeno da ne poznaju dovoljno jezik na kome se odvija nastava.

**PRESUDA U SLUČAJU
PARASKEVA TODOROVA PROTIV BUGARSKE
25. mart 2010.**

1. Činjenično stanje

Podnositeljka predstavke je bugarska državljanka i pripadnica romske manjine. Protiv nje je pokrenut krivični postupak zbog prevare i tužilaštvo je preporučilo da joj bude dosuđena uslovna kazna imajući u vidu olakšavajuće okolnosti i njeno zdravstveno stanje. Međutim, Okružni sud ju je osudio na tri godine zatvora, spomenuvši njeno etničko poreklo u tekstu presude. U pogledu sprovođenja njene kazne sud je odbio da je uslovi na osnovu toga da postoji utisak o “nekažnjivosti, posebno među pripadnicima manjinskih grupa, koji smatraju da uslovna kazna nije kazna”.

U žalbenom postupku viši sudovi su potvrdili kaznu i odbili da je uslove, naročito Oblasni sud koji je naglasio da “u potpunosti podržava” prethodne zaključke u pogledu odbijanja da se kazna uslovi.

2. Odluka Suda

Podnositeljka predstavke se žalila da je bila žrtva diskriminacije na osnovu njenog pripadništva romskoj manjini, što je imalo za posledicu da su sudovi odbili da uslove njenu kaznu. Podnositeljka se dalje žalila da sudovi nisu bili nepristrasni i da su njenu etničku pripadnost smatrali za ključno pitanje. Ona se pozvala na članove 14 i 6 stav 1 Konvencije.

Član 14 uzet u sprezi sa članom 6 stav 1

Evropski sud je podsetio na svoju sudsku praksu u kojoj je zaključio da je, kad domaći sudovi uvedu “razliku u postupanju” zasnovanu isključivo na, na primer, etničkom poreklu, obaveza tužene države da opravda tu razliku u postupanju. U suprotnom će se utvrditi povreda članova 14 i 6 stav 1 Konvencije.

Evropski sud je zaključio da je podnositeljka bila podvrgnuta “razlici u postupanju”. Ovo je očigledno pošto se sudija prvostepenog suda pozvao na njeno etničko poreklo, i izgledalo je da je sud nastojao da donese presudu koja bi služila kao primer romskoj zajednici. Dalje, tvrdnje tužioca nisu razmotrene i viši sud se nije bavio tvrdnjama o diskriminaciji. Sud je takođe utvrdio da bugarske vlasti nisu navele nikakve dokaze koji bi opravdali “razliku u postupanju”, i da ta razlika ne može biti objektivno opravdana.

Shodno tome, Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 14 Konvencije uzetog u sprezi sa članom 6 stav 1.

Evropski sud je bio mišljenja da nije postavljeno odvojeno pitanje u pogledu nepristrasnosti i da stoga nema potrebe da se ova žalba posebno razmatra.

Član 41

Nakon povreda, na tuženoj državi je da usvoji mere koje će podnosiocima, koliko je god to moguće, staviti u poziciju u kojoj bi bili da do povrede nije došlo. U ovom slučaju odgovarajući oblik obeštećenja je ponovno pokretanje krivičnog postupka, što je moguće prema bugarskom zakonu.

Evropski sud je podnositeljki predstavke takođe dodelio 5 000 € na ime nematerijalne štete i 2 218 € na ime troškova postupka.

**PRESUDA U SLUČAJU
PETROPOULOU-TSAKIRIS PROTIV GRČKE
6. decembar 2007.**

1. Činjenično stanje

Podnositeljka predstavke, *Fani-Zannula Petropoulou-Tsakiris*, grčka je državljanka romskog etničkog porekla koja živi u romskom naselju *Nea Zoe* u Grčkoj.

Nakon dojave o trgovini drogom, 28. januara 2002. godine je u *Nea Zoe* sprovedena policijska operacija, u kojoj je učestvovalo 32 policajca.

Podnositeljka predstavke, u to vreme trudna dva i po meseca, tvrdila je da je tokom te operacije čekala da bude pregledana zajedno sa drugim Romkinjama, kada je videla da se policajci rugaju njenom rođaku sa invaliditetom. Nakon što je pokušala da interveniše, jedan policajac ju je grubo gurnuo, dok ju je drugi šutnuo u leđa. Ona je osetila snažan bol u stomaku i počela da krvari. Policija je nije odvela u bolnicu, a ona se, pošto nije imala nikakve lične isprave, plašila da ode samostalno.

Pripadnici grčkog Helsinškog odbora su je 29. januara 2002. hitno odveli u porodilište, gde je 1. februara imala pobačaj. U lekarskom nalazu sastavljenom nakon njenog boravka u bolnici izneseno je da je "primljena u bolnicu 29 januara 2002. godine, trudna 10 nedelja, sa krvavljenjem iz materice" i da je "2. februara 2002. godine došlo do potpunog izbacivanja fetusa".

Podnositeljka predstavke je 1. februara 2002. godine podnela krivičnu prijavu i pridružila se postupku kao građanska strana tražeći nadoknadu štete. Ona je takođe zahtevala nezavisni lekarski pregled, imenovala troje svedoka koji mogu svedočiti o njenom pobačaju, i podnela adrese i telefonske brojeve svojih pravnih zastupnika. Ona je kasnije takođe zahtevala da lokalni policajci budu isključeni iz vršenja preliminarne istrage, pošto su učestvovali u operaciji i verovatno je jedan od njih i zlostavljao.

Međutim, istragu je sprovedla lokalna policija i 28. novembra 2002. godine prosledila dosije javnom tužiocu u Atini, ukazujući da dva policajca, koji su ispitani, nisu znali ništa o zlostavljanju. U septembru 2003., tužilac je zahtevao da se podnositeljka predstavke pozove na saslušanje. Međutim, sudski izvršilac u januaru 2004. godine nije sproveo taj nalog, pošto nije bio u stanju da podnositeljku predstavke pronađe u *Nea Zoe*. Tužilac je 3. jula 2004. godine obustavio istragu sa zaključkom: "počinilac nepoznat".

U međuvremenu, usled nastalog publiciteta, šef grčke policije je 5. marta 2002. godine pokrenuo nezvaničnu istragu događaja. Zamenik šefa grčke policije, A.V., koji je učestvovao u operaciji, ispitao je pet viših policajaca, koji su izjavili da nisu prisustvovali nikakvom zlostavljanju Roma 28. januara 2002. godine. U svom izveštaju od 7. marta 2002. A.V. je zaključio da su "žalbe preuveličane...To je u stvari uobičajena taktika Roma da posegnu za klevetanjem policije sa očiglednom namerom da oslabe svaki vid policijske kontrole".

2. Odluka Suda

Oslanjajući se na članove 3. i 13. Konvencije, podnositeljka predstavke je tvrdila da je bila žrtva policijske brutalnosti, što je dovelo do pobačaja, i da grčke vlasti nisu sprovele odgovarajuću istragu u pogledu njenih tvrdnji. Ona je dalje tvrdila da je njeno romsko etničko poreklo uticalo na stav i ponašanje policije i sudskih vlasti, protivno članu 14. uzetom u vezi sa članom 3. Konvencije.

Član 3.

U pogledu tvrdnji o zlostavljanju

Evropski sud je primetio da okolnosti u kojima je došlo do krvavljenja podnositeljke predstavke 28. januara 2002. godine nisu u potpunosti jasne. U lekarskom nalazu je samo utvrđeno da je krvarila i pretrpela pobačaj, ali nisu pomenute modrice, povrede ili bilo koji drugi uzrok krvavljenja. Dalje, podnositeljka nije iznela dokaze u korist njenih tvrdnji o zlostavljanju, kao npr. izjave svedoka.

Pošto mu izneseni dokazni materijal nije omogućio da van svake razumne sumnje utvrdi da je pobačaj podnositeljke predstavke bio posledica zlostavljanja od strane policije, Evropski sud je zaključio da nije došlo do povrede člana 3. Konvencije.

U pogledu istrage

Evropski sud je zaključio da je krivični postupak imao više nedostataka. U celini bio je veoma spor, trajući dve godine i pet meseci, sa dugim periodima neaktivnosti. Preliminarnu istragu su sprovedi policajci koji su učestvovali u policijskoj operaciji 28. januara 2002. godine, uprkos tome što je podnositeljka predstavke zahtevala njihovo izuzeće. Vlasti su odbile da razmatraju lekarski nalaz podnositeljke predstavke i, uprkos njenom zahtevu, nisu naložile nezavisni lekarski pregled. Sud nije mogao da složi sa vladom da je neuspeh istrage bio u potpunosti odgovornost podnositeljke predstavke pošto nije mogla biti nađena. Vlastima su dati podaci njenih pravnih zastupnika, ali je istraga obustavljena bez daljeg ispitivanja.

U pogledu upravnog postupka, Sud je primetio da je zamenik šefa grčke policije, koji je aktivno učestvovao u operaciji 28. januara 2002. godine, zaključio nezvaničnu istragu za manje od dva dana. Njegov izveštaj je zasnovan samo na svedočenjima pet policajaca, koji su takođe učestvovali u događaju; ni podnositeljka niti bilo ko od drugih navodnih žrtava policijske surovosti nije ispitan.

Evropski sud je zaključio da su i sudski i upravni postupak bili neodgovarajući i stoga nedelotvorni, protivno članu 3. Konvencije.

Član 13.

Imajući u vidu gornji zaključak, Sud je dalje bio mišljenja da nema potrebe da posebno ispituje žalbu prema članu 13. Konvencije.

Član 14.

Evropski sud je bio pod utiskom izjava zamenika šefa grčke policije u pogledu Roma i zaključio da takvi komentari otkrivaju opšti diskriminatorni stav vlasti, koji je još više utvrdio uverenje podnositeljke da je nedostatak delotvorne istrage u pogledu događaja bio posledica njenog romskog porekla.

Evropski sud je zaključio da je propust grčkih vlasti da istraže moguće rasne motive zlostavljanja podnositeljke predstavke, zajedno sa opštim pristrasnim stavom tokom cele istrage, predstavljao diskriminaciju protivno članu 14. uzetom u vezi sa članom 3. Konvencije.

Član 41.

Evropski sud je podnositeljki predstavke dodelio 20 000 € na ime nematerijalne štete i 1 000 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

Ovaj slučaj naglašava, između ostalog, teškoće koje podnositelj predstave može imati pri obezbeđivanju dokaza o zlostavljanju od strane policajaca. Većina je, zaključivši da nije došlo do materijalne povrede člana 3. Konvencije, primetila da podnositeljka nije podnela nikakve uverljive dokaze u korist svojih tvrdnji, kao što su objektivne izjave svedoka. Pitanje je kakva vrsta svedoka može biti smatrana objektivnim, i kako bi podnositeljka mogla naći takve svedoke, imajući u vidu da se događaj odigrao u romskom naselju i da su jedina druga prisutna lica bili državni službenici. Sudija *Loucaides* koji je podneo protivno mišljenje rekao je da obrazloženje većine stvara utisak da dokazi žrtve nisu dovoljni da se utvrdi zlostavljanje, bez obzira na uverljivost svedočenja. Prema njegovom mišljenju ovaj pristup "vraća na ranu pravnu istoriju u mnogim zemljama, kada je bilo potrebno više od jednog svedoka da bi se u pravnom postupku utvrdilo bilo šta".

Međutim, u ovom slučaju je donet značajan zaključak da je došlo do povrede člana 14., zabrane diskriminacije, u vezi sa propustom da se sprovede delotvorna istraga prema članu 3. Konvencije. Kako je Evropski sud naglasio, države moraju koristiti sva dostupna sredstva da se bore protiv rasizma i rasističkog nasilja, i podrže demokratsko društvo u kome razlike nisu videne kao pretnja već kao izvor obogaćenja. Zaključivši, između ostalog, da su u izveštaju upravne istrage iznesene ponižavajuće primedbe o Romima uopšte i romskom poreklu podnositeljke, Sud je utvrdio povredu Konvencije.

PRESUDA U SLUČAJU ŠEČIĆ PROTIV HRVATSKE 31. maj 2007.

1. Činjenično stanje

Podnositelj predstave, *Šemso Šečić*, hrvatski je državljanin rođen 1963. godine i živi u Zagrebu.

Uveče 29. aprila 1999. godine, podnositelj predstave je zajedno sa još nekoliko lica skupljao staro gvožđe u ulici u Zagrebu. Dva neidentifikovana muškarca su prišla grupi i napala podnosioca, tukući ga po celom telu sa daskama i izvikujući rasne uvrede. Ubrzo nakon toga je stigla policija, koja je ispitala svedoke događaja i počela potragu za napadačima.

Podnositelj predstave je pretrpeo višestruke prelome rebara i zadržan je na lečenju u bolnici nedelju dana. Utvrđeno je da pati i od post-traumatskog stresa.

Pravni zastupnik podnosioca predstave je 15. jula 1999. godine kancelariji tužioca u Zagrebu podneo krivičnu prijavu protiv nepoznatih lica, i obavestio policiju o događaju zahtevajući podatke neophodne za pokretanje krivičnog postupka. Policija je 29. septembra 1999. godine ispitala podnosioca predstave o događaju. Podnositelj je približno opisao dvojicu napadača, objasnivši da zbog kratkovidosti verovatno neće biti u stanju da ih prepozna. Polica je takođe ispitala tri očevica, koji su izjavili da nisu bili u stanju da jasno vide napadače.

Pravni zastupnik podnosioca predstave je 16. marta 2000. godine obavestio nadležnog tužioca da izgleda da su lica koja su napala podnosioca predstave učestvovala u brojnim drugim napadima na Rome u Zagrebu tokom relevantnog perioda. Jedan od napadnutih Roma, *O.D.*, tvrdio je da je lično bio svedok napada na podnosioca predstave.

Vlasti su 1. avgusta 2000. godine ispitale *O.D.* On je izjavio da ga je izvesni *S.* napao u januaru 2000. godine, i da je to isto lice bilo jedan od napadača podnosioca predstavke. On ga se sećao pošto ima veliki ožiljak na licu. Policija je zatim identifikovala *S.* kao alkoholičara dobro poznatog vlastima zbog više krivičnih dela. Međutim, policija ga je isključila kao mogućeg osumnjičenog, pošto ga nijedan drugi svedok nije prepoznao uprkos veoma uočljivom ožiljku, i zato što izgleda da *S.* ne pripada grupi *skinheads-a*.

Pravni zastupnik podnosioca predstavke je 24. maja 2000. godine ponovo pisao kancelariji tužioca ukazujući na to da je Hrvatska radio televizija (*HRT*) emitovala emisiju u kojoj je mladi *skinhead* u razgovoru posredno pomenuo događaj u kome je učestvovao podnosilac predstavke. Kancelarija tužioca je tražila od urednika *HRT* da otkrije neophodne podatke radi identifikacije intervjuisanog lica. Međutim, novinar je odbio da identifikuje lice u pitanju, jer nije želeo da otkrije svoje izvore.

Podnosilac predstavke je 6. aprila 2001. uložio ustavnu žalbu Ustavnom sudu zahtevajući da naloži kancelariji državnog tužioca da preduzme sve neophodne korake radi okončanja istrage što je pre moguće, a naduže u roku od šest meseci. Ustavni sud je 12. novembra 2002. godine obavestio pravnog zastupnika podnosioca predstavke da nema nadležnost da odlučuje u predmetima koji se odnose na nedelovanje tužilaca tokom faze postupka pre početka suđenja. Predmet je još uvek u istražnoj fazi.

2. Odluka Suda

Podnosilac predstavke je tvrdio da domaće vlasti nisu preduzele ozbiljnu i temeljnu istragu rasistički motivisanog napada od 29. aprila 1999. godine, i da je bio žrtva diskriminacije na osnovu romskog porekla. On se pozvao na članove 3., 8., 13. i 14. u sprezi sa članom 3. Konvencije.

Član 3.

Evropski sud je smatrao da su povrede koje je podnosilac predstavke pretrpeo dovoljno ozbiljne da bi predstavljale zlostavljanje u okviru značenja člana 3. Evropske konvencije.

Evropski sud je primetio da je policija zaključila da su napad izvršili pripadnici grupe *skinheads-a*, za koje je poznato da su već učestvovali u sličnim događajima. Ali izgleda da policija, uprkos tome, nije ispitala nijednog pripadnika te grupe, niti je te podatke upotrebila na bilo koji drugi način. Štaviše, isključila je *S.* sa liste mogućih osumnjičenih, a da ga nije ispitala o napadu. Uz to, policija nije od nadležnog suda zahtevala da naloži novinaru *HRT* da otkrije svoje izvore, uprkos činjenici da odgovarajuća pravna odredba postoji od 2003. godine.

Razmotrivši sve dokumente u svom posedu i tvrdnje stranaka, Sud je zaključio da propust državnih vlasti da reše predmet, ili da dobave bilo kakve opipljive dokaze u cilju identifikovanja i hapšenja napadača tokom dugog vremenskog perioda, ukazuje na to da istraga nije ispunila zahteve člana 3. Konvencije. Stoga je došlo do povrede tog člana.

Član 14. u sprezi sa članom 3.

Sumnja se da napadači podnosioca predstavke pripadaju grupi *skinheads-a*, koja je po svojoj prirodi vođena ekstremističkom i rasističkom ideologijom. Stoga je neprihvatljivo da je, budući svesna da je događaj u pitanju najverovatnije bio uzrokovan etničkom mržnjom, policija dozvolila da istraga traje više od sedam godina bez preduzimanja bilo kakvih ozbiljnih koraka da utvrdi identitet ili krivično goni počinioc. Shodno tome, Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 14. uzetog u vezi sa procesnim aspektom člana 3. Evropske konvencije.

Drugi članovi

Evropski sud je bio mišljenja da nije postavljeno posebno pitanje prema članovima 8. ili 13.

Član 41.

Evropski sud je podnosiocu predstavke dodelio 8 000 € na ime nematerijalne štete i 6 000 € na ime troškova postupka.

3. Komentar

U svom kratkom obrazloženju prema članu 3. Konvencije, Sud utvrđuje povredu ove odredbe pošto nije sprovedena delotvorna zvanična istraga napada na podnosioca predstavke.

Najzanimljiviji aspekt ovog slučaja je da Evropski sud utvrđuje i povredu člana 3. uzetog u vezi sa članom 14. Konvencije, zabranom diskriminacije. I podnosilac predstavke i Sud se pozivaju na presudu Velikog veća u slučaju *Nachova i drugi protiv Bugarske* (6. jul 2005.), prvom slučaju u kome je Sud utvrdio povredu člana 14., u vezi sa pravom na život zaštićenim članom 2. Konvencije. Kao i u sadašnjem slučaju, u pitanju je bila delotvorna istraga događaja u pogledu podnosilaca predstavke romskog porekla.

Evropski sud objašnjava poseban značaj slučajeva u vezi sa rasnom diskriminacijom - on ističe da bi posmatranje rasno motivisanog nasilja i surovosti na isti način kao slučajeva koji nemaju rasistički prizvuk predstavljalo ignorisanje posebne prirode ovakvih dela koja predstavljaju naročito opasne povrede ljudskih prava. Značajno je imati u vidu da, iako će u većini slučajeva do diskriminacije doći kada je prema licima u uporedivim situacijama drugačije postupano, može, kako Sud ovde napominje, takođe doći do povrede člana 14. Konvencije ako dođe do propusta pravljenja razlike između dve situacije koje su očigledno različite.

PRESUDA VELIKOG VEĆA U SLUČAJU SEJDIĆ I FINCI PROTIV BOSNE I HERCEGOVINE 22. decembar 2009.

1. Osnovne činjenice

Podnosioci predstavki, Jakob Finci i Dervo Sejdić pripadnici su jevrejske, odnosno romske etničke zajednice u Bosni i zauzimaju ugledna mesta u javnom životu.

Godine 1995, u okviru Dejtonskog mirovnog sporazuma, mirovnog ugovora kojim je okončan rat u Bosni, u zemlji je uveden novi Ustav. Politički sistem koji je uveden tim Ustavom i koji je dalje razrađen izbornim zakonima jeste sistem podele vlasti između triju glavnih etničkih grupa - Hrvata, Srba i Bošnjaka (Muslimana), koji su označeni kao "konstitutivni narodi". Sve ostale grupe, uključujući tu Jevreje i Rome, označene su kao "ostali". Predsedništvo države sastojalo se od po jednog pripadnika svakog "konstitutivnog naroda", bez ijednog pripadnika "ostalnih". Dom naroda, jedan od dva doma Parlamentarne skupštine, takođe se sastojao samo od delegata iz redova triju konstitutivnih naroda, s tim što je svaki od ta tri naroda dobio pravo veta na zakone odnosno odluke koje bi mogle biti destruktivne po "vitalni interes" tog naroda. Finci i Sejdić, kao "ostali", samim tim su bili onemogućeni i da postanu članovi Predsedništva i da postanu delegati u Domu naroda, što je potvrđeno u pismu koje je izborna komisija uputila Finciju.

Bosna i Hercegovina je postala članica Saveta Evrope 2002. godine, kada je ratifikovala Konvenciju i saglasila se da preispita i revidira svoje izborne zakone "u svetlosti standarda Saveta Evrope". Ona je jedna od prvih zemalja-članica Evrope koje su ratifikovale Protokol br. 12 uz Konvenciju koji je stupio na snagu 2005. godine. Uprkos tome, nisu napravljene nikakve izmene u izbornom sistemu.

Iako je Ustavom Bosne i Hercegovine propisano da Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ima prednost nad "svim ostalim oblicima zakona" niz apelacija u kojima je osporavan izborni sistem kao kršenje Konvencije (uključujući tu i onu apelaciju koja se odnosila na onemogućavanje pripadnika "ostalih") a koje su sve podnete Ustavnom sudu BiH nije bio pozitivno rešen. Taj sud, u kome sudi i troje međunarodnih sudija, presudio je da ne može proglasiti neustavnim jedan deo Ustava (onaj kojim se uređuje članstvo u Predsedništvu i Parlamentarnoj skupštini), dok je u jednom slučaju presudio da je razlika u postupanju prema pripadnicima različitih etničkih grupa opravdana usled delikatne situacije u Bosni.

2. Odluka Evropskog suda

Podnosioci predstavki su se žalili da su, uprkos tome što imaju iskustvo koje je uporedivo sa iskustvom najviših izabranih funkcionera, oni sprečeni Ustavom Bosne i Hercegovine i odgovarajućim odredbama Izbornog zakona iz 2001. godine da budu kandidati za člana Predsedništva i delegata u Domu naroda Parlamentarne skupštine isključivo po osnovu svog etničkog porekla. Pozvali su se na članove 3 (zabrana nečovečnog i ponižavajućeg postupanja), 13 (pravo na delotvorni pravni lek) i 14 (zabrana diskriminacije) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, član 3 Protokola br. 1 (pravo na slobodne izbore) i član 1 Protokola br. 12 (opšta zabrana diskriminacije) uz Konvenciju.

Predstavke su podnete Evropskom sudu za ljudska prava 3. jula, odnosno 18. avgusta 2006. godine. Dana 10. februara 2009. veće pred kojim je slučaj bio u postupku odlučilo je da ustupi nadležnost Velikom veću shodno članu 30 Konvencije. Venecijanska komisija, centar AIRE i Inicijativa za pravdu Otvorenog društva ovlašćeni su da se umešaju kao treća lica, shodno članu 36 Konvencije.

Prihvatljivost

Evropski sud je pre svega zaključio da je, s obzirom na aktivno učešće podnosilaca predstavke u javnom životu, potpuno u skladu s tim da oni razmišljaju o kandidovanju za mesto delegata u Domu naroda ili u Predsedništvu. S tih razloga, podnosioci predstavke bi mogli tvrditi da su žrtve navodne diskriminacije. Činjenica da ovaj slučaj otvara pitanje usklađenosti nacionalnog Ustava sa Konvencijom ovde u tom smislu nije od značaja.

Evropski sud je takođe primetio da je Ustav Bosne i Hercegovine zapravo aneks Dejtonskog mirovnog sporazuma, koji je sam po sebi međunarodni ugovor. Međutim, pravo da unosi izmene i dopune u Ustav ima Parlamentarna Skupština Bosne i Hercegovine koja je nedvosmisleno unutrašnji organ. Pored toga, ovlašćenja međunarodnog administratora Bosne i Hercegovine (Visokog predstavnika) ne odnose se na Ustav BiH. Prema tome, osporene odredbe spadaju u oblast odgovornosti tužene države.

Član 14 sagledan u vezi sa članom 3 Protokola br. 1 (Dom naroda Parlamentarne skupštine)

Evropski sud je primetio da Dom naroda Parlamentarne skupštine, uprkos tome što je sastavljen od posredno izabranih delegata, uživa vrlo široka zakonodavna ovlašćenja. S tih razloga, tu se mogao primeniti član 14 u vezi sa članom 3 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

Evropski sud je ponovo naglasio da do diskriminacije dolazi kad god se prema licima koja se nalaze u sličnim situacijama postupa na različite načine, bez objektivnog i razumnog opravdanja. Kada je ta razlika u postupanju utemeljena na rasi ili etničkoj pripadnosti, odredba o objektivnom i razumnom opravdanju mora se tumačiti na najstroži mogući način. Evropski sud je u svojoj sudskoj praksi već zauzeo stav da razlika u postupanju koja se temelji isključivo na nečijem etničkom poreklu ili se u odlučujućoj meri temelji na etničkom poreklu nikako ne može biti objektivno opravdana u savremenom demokratskom društvu koje je izgrađeno na načelima pluralizma i poštovanja različitih kultura. U ovom slučaju, da bi lice moglo da se kandiduje na izborima za Dom naroda Bosne i Hercegovine, ono mora da izrazi pripadnost jednom od "konstitutivnih naroda" Bosne i Hercegovine, što podnosioci predstavke nisu želeli da učine zato što se osećaju kao ljudi romskog, odnosno jevrejskog porekla.

Na osnovu Ustava, Bosna i Hercegovina je sastavljena od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Pravilo kojim su ograničena izborna prava podnosilaca predstavki temeljilo se na mehanizmima podele vlasti koji onemogućuju da se donesu odluke protiv volje predstavnika jednog od "konstitutivnih naroda" Bosne i Hercegovine. Relevantne odredbe sadržale su pravo na veto radi zaštite vitalnog interesa", "veto entiteta", dvodomi sistem (gde Dom naroda čini po pet Bošnjaka i pet Hrvata iz Federacije Bosne i Hercegovine i pet Srba iz Republike Srpske) i kolektivno Predsedništvo od tri člana, od kojih su Bošnjak i Hrvat iz Federacije Bosne i Hercegovine dok je Srbin iz Republike Srpske.

Evropski sud je priznao da je osnovna svrha ovog sistema, koji je uspostavljen u vreme kada su sve tri strane učesnice međunacionalnog sukoba koji je duboko pogodio zemlju prihvatile krhko primirje, bila težnja legitimnom cilju vaspostavljanja mira. Međutim, Evropski sud je takođe primetio da se situacija u Bosni i Hercegovini znatno poboljšala od vremena usvajanja Dejtonskog mirovnog sporazuma i uvođenja Ustava, o čemu svedoči i činjenica da se sada predviđa i ukidanje međunarodne uprave u BiH.

Evropski sud je uočio napredak koji je postignut posle usvajanja Dejtonskog mirovnog sporazuma i primetio je da je Bosna i Hercegovina prvi put usvojila amandmane na svoj Ustav 2009. godine, kao i da je nedavno izabrana za nestalnu članicu Saveta bezbednosti na period od dve godine. Ipak, Evropski sud se složio s Državom da možda još nije sazeo trenutak za politički sistem koji bi odbacio mehanizam podele vlasti i koji bi bio jednostavni odraz većinske vlasti. Međutim, kao što je Venecijanska komisija jasno pokazala u Mišljenju od 11. marta 2005. godine, postoje mehanizmi podele vlasti koji ne vode automatski ka totalnom isključivanju predstavnika zajednica koje ne pripadaju "konstitutivnim narodima. Pored toga, Bosna i Hercegovina se, stupanjem u članstvo Saveta Evrope 2002. godine, obavezala da će u roku od godinu dana revidirati svoje izborni zakonodavstvo, i bez izraženih rezervi je ratifikovala Konvenciju i protokole uz nju. Time što je ratifikovala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju s Evropskom unijom 2008. godine, Bosna i Hercegovina se obavezala da će izmeniti izborni zakonodavstvo u delu koji se odnosi na izbor članova Predsedništva Bosne i Hercegovine i delegata Doma naroda, kako bi obezbedila punu saglasnost sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i kako bi u roku od jedne do dve godine ispunila sve obaveze koje je preuzela pristupom u Savet Evrope.

Usled svega toga, Evropski sud je zaključio sa 14 glasova prema 3 da činjenica da podnosioci predstavki i dalje nisu u mogućnosti da se kandiduju za mesto delegata u Domu naroda Bosne i Hercegovine nije obrazložena na objektivni i razuman način te da je, s tog razloga, reč o kršenju člana 14 sagledanog u vezi s članom 3 Protokola br. 1.

Član 1 Protokola br. 12 (Predsedništvo Bosne i Hercegovine)

Što se tiče mogućnosti kandidature za članstvo u Predsedništvu Bosne i Hercegovine, podnosioci predstavke su se pozvali samo na član 1 Protokola br. 12. Evropski sud je primetio da dok član 14 Konvencije zabranjuje diskriminaciju u uživanju "prava i sloboda ustanovljenih ... Konvencijom",

član 1 Protokola br. 12 proširuje zaštitu na "svako pravo ustanovljeno zakonom". Samim tim, uvedena je opšta zabrana diskriminacije. Podnosioci predstavke osporili su ustavne odredbe na osnovu kojih su oni onemogućeni da se kandiduju za izbore za člana Predsedništva Bosne i Hercegovine. Shodno tome, bez obzira na to da li izbori za člana Predsedništva spadaju u domen člana 3 Protokola br. 1, njihova se tužba odnosi na "pravo ustanovljeno zakonom", te je primenjiv član 1 Protokola br. 12.

Evropski sud je ponovio da pojam diskriminacije treba tumačiti na isti način kada je reč o članu 14 i u kontekstu člana 1 Protokola br. 12, iako potonja odredba ima drugačiji domen. Iz toga sledi da, s razloga iznetih u vezi sa izborima za Dom naroda, ustavna odredba kojom su podnosioci predstavki onemogućeni da se kandiduju za člana Predsedništva takođe mora biti protumačena kao diskriminatorna. Shodno tome, Sud je zaključio sa 16 glasova prema jednome da se ovde radi o kršenju člana 1 Protokola br. 12.

Ostali članovi

Evropski sud je takođe, jednoglasno zaključio da nije neophodno razmatrati slučaj sa stanovišta člana 3 Protokola br. 1, sagledanog zasebno ili sagledanog u vezi sa članom 1 Protokola br. 12.

Član 41

Sud je Finciju dosudio iznos od 20.000 evra a Sejdiću iznos od 1.000 evra na ime sudskih i ostalih troškova. Ova izrazita razlika u iznosima odražava činjenicu da je Finci angažovao advokate čije kancelarije imaju sedišta u Londonu i Njujorku, što je Evropski sud ocenio kao opravdano.

3. Komentar

Ovaj slučaj predstavlja prvi slučaj takve vrste za Evropski sud i to u nekoliko aspekata.

Ovo je prva presuda na osnovu Protokola br. 12, kojom se potvrđuje da je definicija diskriminacije na osnovu tog protokola identična definiciji prema članu 14. Međutim, kod pozivanja na oba ta člana, Sud je prvo razmatrao član 14, ne objašnjavajući zašto to čini. Ovakav pristup, u situaciji kada se primenjuju oba člana, mogao bi da deluje kao zalaganje za to da se prvo razmatra složeniji član, s obzirom na to da na osnovu člana 14 Sud mora da utvrdi da li situacija spada u domen nekog drugog člana Konvencije, dok da bi razmotrio slučaj sa stanovišta člana Protokola br. 12 Sud samo treba da ispita da li je reč o "pravu ustanovljenom zakonom". Međutim, samim tim što je razmatrao član 14 pre člana 3 Protokola br. 1, Sud je pokazao dobrodošli zaokret ka izricanju presude u slučaju koji se suštinski odnosi na diskriminaciju po članu 14, umesto da je, kao ranije, koristio svoj tradicionalni pristup koji podrazumeva da prvo presuđuje u odnosu na "supstancijalni" član, i da, ako utvrdi da je taj član prekršen, ne nastavlja dalje razmatranje po članu 14. Presuda u ovom slučaju takođe ukazuje na to da će se član 14 o zabrani diskriminacije primenjivati i na posredne i na neposredne izbore, o kom god da se veću odnosno domu neke skupštine radi.

Ova presuda Evropskog suda takođe je jasno stavila do znanja da se Konvencija mora primenjivati u celosti kad i kada je reč o najsloženijim mogućim situacijama kakva je ona u postkonfliktnoj Bosni, i, posebno, da će čak i u takvim okolnostima biti veoma teško opravdati razliku u postupanju na osnovu različite etničke pripadnosti. To bi moglo biti od posebnog značaja za Kipar. Sud je takođe pronikao kroz svu složenu situaciju u Bosni da bi se usredsredio na činjenicu da Bosna i Hercegovina ima ovlašćenja da izmeni svoj Ustav, kao i da je ona sama bila ta koja je odlučila da ratifikuje Konvenciju i da na osnovu toga uskladi svoje strukture sa standardima Saveta Evrope. Ova presuda Evropskog suda takođe je, po svemu sudeći, prva presuda kojom je utvrđeno da je ustavom jedne države prekršena Konvencija.

Odluke o tome da su prekršeni član 14 i Protokol br. 12 donete su većinom glasova. Sudije koje se nisu slagale s tim odlukama kritikovale su mišljenje većine po nekoliko osnova. Izražena su strahovanja da bi presuda mogla dovesti do ozbiljnog ustavnog previranja, te da je s tih razloga Veliko veće trebalo da analizira i istorijsko polazište i okolnosti u kojima je nametnut Ustav Bosne i Hercegovine. Dvoje sudija koji su izrazili neslaganje takođe su istakli da su razočarani zbog toga što Veliko veće nije iskoristilo ovaj slučaj, prvi u okviru koga je razmatrana diskriminacija po osnovu Protokola br. 12, da ustanovi konkretna načela, standarde ili testove koji bi se mogli smatrati univerzalnim i primenjivim na buduće slučajeve koji se tiču opšte diskriminacije. Umesto toga, Evropski sud je ponovo izneo svoje razmišljanje i obrazloženje dato u vezi sa zaključcima po osnovu člana 14.

**PRESUDA U SLUČAJU
TANASE I OSTALI PROTIV RUMUNIJE
26. maj 2009.**

1. Osnovne činjenice

Podnosioci predstavke su 24 rumunska državljanina romskog porekla koja su ranije živela u selu Bolintin Deal, u Rumuniji.

U aprilu 1991. godine, posle ubistva jednog neroma koje je izvršio Rom u selu Bolintin Deal, masa od više od dve hiljade neromskih seljana, zajedno sa mesnim načelnikom i sveštenikom, napala je romsko stanovništvo i spalila njihove kuće, uključujući tu i kuće podnosilaca predstavke. Usled toga je cela romska zajednica izbegla i ostala bez krova nad glavom. Kada su evakuisani Romi pokušali mesec dana posle incidenta da pregovaraju o svome povratku, neromska zajednica se ponovo okupila i spalila još četiri kuće koje pripadaju Romima. Oni se još nisu vratili da žive u svome selu.

U aprilu 1991. godine podnosioci predstavke podneli su krivičnu tužbu okružnom tužilaštvu. Povedena je istraga, a podnosioci predstavke su zajednički pokrenuli građansku parnicu, tražeći naknadu za svoje uništene kuće i imovinu. U maju 1998. godine okružni sud u Bukureštu osudio je trinaest lica za nezakoniti upad u nečiji dom i uništenje imovine i sve ih osudio na uslovne kazne u trajanju od tri do šest meseci. Okružni sud je takođe dosudio naknadu podnosiocima predstavke za njihove kuće; presudu je zasnivao na izveštaju veštaka iz 1994. godine i odbacio je zahtev podnosilaca predstavke da se uzme u obzir i stopa inflacije. Tada je prepolovio iznos naknade, pozivajući se na olakšavajuće okolnosti usled provokacije. Okružni sud nije dosudio nikakvu naknadu za pokretnu imovinu, smatrajući da njeno postojanje, i potonje uništenje tokom incidenata, nije bilo dokazano.

Sve žalbe podnosilaca predstavke bile su odbijene.

2. Odluka Evropskog suda

Ovaj slučaj proistekao je iz predstavke koju su podnosioci podneli žaleći se na uslove u kojima su živeli posle napada i na uništenje imovine, kao i na dužinu i nepravdičnost u vođenju postupka koji su pokrenuli u nastojanju da im se šteta nadoknadi. Pozvali su se na član 3, član 6 stav 1, član 8, član 13 i član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Podnosioci predstavke su takođe naveli da su

kršenja koja su pretrpeli usled napada proistekla iz činjenice da su oni romskog etničkog porekla, što je samo po sebi kršenje člana 14 Konvencije.

U decembru 2008. godine Sud je dobio izjavu Države datu u nastojanju da se reši pitanje koje je otvoreno ovom predstavkom. Država je prihvatila da su događaji o kojima je reč predstavljali kršenje članova 3, 6, 8, 13 i 14 Konvencije, kao i člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Takođe se obavezala da će isplatiti ukupno 565.193,75 evra na ime novčane naknade svim podnosiocima predstavke za gubitak njihove imovine, kao i sudske i ostale troškove.

Država se sem toga obavezala da će izdati odgovarajuća uputstva i da će preduzeti sve neophodne mere kako bi se obezbedilo da u budućnosti budu poštovana individualna prava zajemčena članovima 3, 6, 8, 13 i 14 Konvencije kao i član 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Takođe se obavezala da će u okviru u kome se sve to događalo biti donete sledeće opšte mere:

- intenzifikacija obrazovnih programa za sprečavanje diskriminacije i borba protiv diskriminacije Roma u nastavnim planovima i programima;
- izrada programa javnog informisanja i borba protiv stereotipa, predrasuda i negativne prakse prema romskoj zajednici u javnim ustanovama nadležnim za zajednicu Bolintin Deal;
- pokretanje programa pravnog obrazovanja zajedno sa pripadnicima romskih zajednica;
- pružanje podrške pozitivnim promenama javnog mnjenja u zajednici u Bolintin Dealu koje se tiču Roma, na osnovu tolerancije i načela društvene solidarnosti;
- podsticanje učešća Roma u privrednom, društvenom, obrazovnom, kulturnom i političkom životu lokalne zajednice, unapređivanjem uzajamne pomoći i razvojnih projekata od značaja za celu zajednicu;
- primena programa za obnovu kuća i životne sredine u zajednici;
- identifikovanje, sprečavanje i aktivno rešavanje konflikata iz kojih bi moglo proisteći porodično, međuetničko nasilje ili nasilje u zajednici.

Država se takođe obavezala da će sprečavati iskrsavanje sličnih problema u budućnosti time što će sprovesti adekvatne i delotvorne istrage i što će usvojiti odgovarajuće smernice u socijalnoj, ekonomskoj, obrazovnoj i političkoj oblasti, radi poboljšanja uslova u kojima živi romska zajednica, u skladu sa postojećom vladinom strategijom na tom planu.

Sud je uzeo u obzir ono na šta se Država obavezala. Imajući na umu prirodu priznanja sadržanih u izjavi Države, kao i predloženi iznos naknade, Sud je odlučio da izbriše predstavku sa liste predmeta, u skladu sa članom 37 Konvencije (brisanje predstavki).

3. Komentar

Slučaj *Stojanović* čiji je sažetak takođe dat u ovom broju *Biltena* takođe se tiče brisanja predstavki sa spiska predmeta, ali shodno članu 37 stav 1 tačka (b) ("stvar je rešena"). U slučaju *Stojanović* povreda podnosioca predstavke na kraju je rešena tako što su mu date zubne proteze, ali nije dato nikakvo priznanje da je u odnosu na njega prekršena Konvencija niti mu je dosuđena ikakva naknada za nedostojanstvo i poniženje koje je mnogo godina trpeo.

Odluka u slučaju *Tanase* doneta je shodno članu 37 stav 1 tačka (c), gde Sud nije ustanovio da je stvar rešena, već je zaključio da više nije opravdano nastaviti sa ispitivanjem predstavke. U slučaju *Tanase* Država je priznala da su bili prekršeni članovi 3, 6, 8, 13 i 14 usled incidenata o kojima je reč. Država je ponudila naknadu u iznosu od 565.193,75 evra za 24 podnosioca predstavke, što je

znatno iznad iznosa koji su oni već dobili pred domaćim sudovima. S tih razloga, Sud je zaključio da, iako podnosioci predstavke nisu bili u celosti zadovoljni ponudom, više nije opravdano nastaviti sa ispitivanjem predstavke (član 37 stav 1 tačka (c)). Ta dva slučaja, o kojima je odlučivano u istom mesecu (ali su odluku donela različita odeljenja Suda) ilustruju odsustvo pravne sigurnosti u vezi sa primenom člana 37.

**PRESUDA U SLUČAJU
VELIKOVA PROTIV BUGARSKE
18. maj 2000.**

1. Činjenično stanje

Podnosilac predstavke, *Anya Velikova*, bugarski je državljanin.

Slavcho Tsonchev, njen partner sa kojim je živela mnogo godina, umro je 25. septembra 1994. godine u policijskom pritvoru nekih 12 sati nakon hapšenja zbog sumnje da je ukrao stoku. *G. Tsonchev*, Rom, bio je star 49 godina. Istraga ovog događaja je mirovala od decembra 1994. godine, uprkos brojnih pritužbi gđe *Velikova-e* vlastima.

2. Sažetak presude

Žalbe

Podnosilac predstavke je tvrdila da je smrt g. *Tsonchev-a* bila posledica povreda namerno nanesenih od strane policije, da nije primio odgovarajuću medicinsku negu dok je bio u policijskom pritvoru i da nije sprovedena odgovarajuća istraga okolnosti njegove smrti, što je predstavljalo povredu člana 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Ona se žalila, pozivajući se na članove 6. i 13. Konvencije, da je istraga predugo trajala i da nije imala delotvoran pravni lek protiv neaktivnosti tužioca. Ona se takođe žalila da je postojala diskriminacija protivna članu 14. Konvencije na osnovu romskog etničkog porekla g. *Tsonchev-a*.

Odluka Suda

Član 2.

(i) tvrdnje o ubistvu g. *Tsonchev-a*

Kada je pojedinac doveden u policijski pritvor u dobrom zdravstvenom stanju, ali kasnije umre, dužnost je države da obezbedi prihvatljivo objašnjenje događaja koji su doveli do njegove smrti.

Uzrok smrti g. *Tsonchev-a* je akutni gubitak krvi zbog velikih i dubokih povreda na gornjim udovima i levoj butini. Vladine tvrdnje da je moguće da je g. *Tsonchev* zadobio ove povrede pre hapšenja ili da su posledica pada na zemlju nisu bile prihvatljive. Neosporno je da je u trenutku hapšenja on pio alkohol u društvu i da je mogao da hoda i da se, u vreme hapšenja i tokom sledeća dva sata, nije žalio ni na kakve bolove i da niko u kontaktu sa njim, uključujući i prisutne policijske službenike, nije prijavio vidljive znake tako teških povreda, kakve su kasnije utvrđene na autopsiji.

Štaviše, prema odluci tužioca od 19. marta 1996. godine, fatalne povrede su bile posledica “namernog prebijanja”. I zaista, akutni gubitak krvi je bio posledica simetričnih povreda na gornjim udovima, svake veličine 40x8 cm i povrede na levoj butini dugačke 8-10 cm i široke 1,5-2 cm. Sudski veštak nije pomenuo pad na zemlju kao moguć uzrok ovih povreda. Postoji dovoljno dokaza na osnovu kojih se može van razumne sumnje zaključiti da je smrt g. *Tsonchev*-a posledica povreda nanesenih dok je on bio u rukama policije. Dalje, doktor ga nije na odgovarajući način pregledao dok je bio u pritvoru pateći od teških povreda. Evropski sud je stoga utvrdio povredu člana 2. Konvencije.

(ii) tvrdnje o nepostojanju delotvorne istrage

Član 2. Konvencije zahteva da, kada je došlo do smrti pojedinaca zbog upotrebe sile, mora biti sprovedena delotvorna zvanična istraga i da ta istraga mora biti temeljna, nepristrasna i pažljiva.

Podnosilac predstavke je tvrdila da su propusti istrage bili tako teški i brojni da je jedino moguće objašnjenje moglo biti da su se istražitelj i tužilac trudili da prikriju krivično delo, čija je g. *Tsonchev* bio žrtva.

Neobjašnjen propust da se preduzmu neophodni i očigledni istražni koraci mora biti tretiran sa naročitom pažnjom. U takvom slučaju, kada nema prihvatljivog objašnjenja od strane tužene vlade po pitanju toga zašto nije sprovedena istraga, država je odgovorna za naročito ozbiljnu povredu svoje obaveze po članu 2. Konvencije da zaštiti pravo na život. Postoje očigledna sredstva dobavljanja dokaza o vremenu zadavanja povreda g. *Tsonchev*-u i daljih važnih dokaza o okolnostima koje okružuju hapšenje, njegovo zdravstveno stanje i, shodno tome, o izvršiocima teškog krivičnog dela, čija je on bio žrtva. Međutim, istražitelj nije prikupio takve dokaze, što je neažurnost koju je prihvatio tužilac koji ga nadzire. Dalje, istraga je mirovala, od decembra 1994. godine nije učinjeno ništa da bi se otkrila istina o ubistvu g. *Tsonchev*-a. Nikakvo prihvatljivo objašnjenje propusta vlasti da prikupe ključne dokaze nije dato od strane tužene Vlade.

Sud je stoga utvrdio povredu člana 2. Evropske konvencije.

Član 13.

Žalba podnosioca predstavke na prekomerno trajanje istrage je potpala pod ispitivanje po članu 13. Konvencije. Propust vlasti da sprovedu delotvornu istragu smrti g. *Tsonchev*-a podriila je delotvornost bilo kakvog drugog pravnog leka koji je mogao da postoji i član 13. Konvencije je povređen.

Član 14.

Žalba podnosioca predstavke je zasnovana na većem broju ozbiljnih tvrdnji. Međutim, minimum zahtevan po Konvenciji je da su tvrdnje “dokazane van razumne sumnje”. Materijal pred Sudom nije mu omogućio da van razumne sumnje zaključi da su ubistvo g. *Tsonchev*-a i nepostojanje odgovarajuće istrage bili motivisani rasnim predrasudama, kao što je tvrdila podnosilac predstavke. Sud iz tih razloga nije utvrdio povredu člana 14. Konvencije.

Član 41.

Sigurno je da je podnosilac predstavke teško patila zbog ozbiljnih povreda Konvencije, koje su uključivale smrt njenog partnera i oca troje njihove dece. Zahtev podnosioca predstavke za nematerijalnu štetu nije preteran i odobren je u potpunosti. Podnosilac predstavke je sigurno pretrpela materijalnu štetu u obliku gubitka prihoda. U nedostatku dokumentarnog dokaza prihoda

g. *Tsonchev*-a, koji je navodno poticao od sitne trgovine ili davanja usluga u zamenu za robu ili hranu, Sud je bio u obavezi da odluči na pravičnoj osnovi.

3. Komentar

Ovo je jedna od dve presude donesene ovog meseca po pitanju smrti u pritvoru. Druga je presuda u slučaju *Ertak protiv Turske*. Obe se odnose ne samo na brutalnost policije, već i na propust države da se drži jemstava u postupku sadržanih u članu 2. Konvencije, a koja zahtevaju brzu i delotvornu istragu bilo koje smrti koja se dogodila kao posledica upotrebe sile. Uprkos dokazima koji su bili pred njim u vezi sa lošim postupanjem prema Romima od strane policije u Bugarskoj, Sud je utvrdio da nije bilo dokazano van razumne sumnje da su rasne predrasude motivisale bilo ubistvo bilo nepostojanje odgovarajuće istrage.

SLUČAJ YORDANOVA PROTIV BUGARSKE predstavka podneta 23. juna 2006.

(ovaj slučaj trenutno čeka na razmatranje pred Evropskim sudom)

1. Činjenično stanje

Podnositeljka predstavke, gđa *Yordanova* i 22 drugih su bugarski državljani romskog porekla i stanovnici Batalova vodenice, dela Sofije. Podnosioci predstavke i njihove porodice su živeli tu još od 1960-tih, podigli su domove na opštinskom zemljištu bez dozvole i postepeno pretvorili područje u romsko naselje.

Uslovi u naselju su kako sledi: jednospratne udžerice, bez vode i kanalizacije, voda se donosi iz javnih fontana, a klozeti su drvene kabine nad jamom. Svi podnosioci su registrovani u Batalova vodenici, tako da su registrovani na jednoj adresi, ali žive u različitim udžericama, koje ne postoje ni na kakvom zvaničnom urbanističkom planu i dele ih kao jedna porodica. Oni su takođe podigli sobu za molitve.

Podnosioci predstavke nisu nikad pokušali da ozakone svoj status tako što bi na primer dobili građevinsku dozvolu od vlasti, iako bi im to bilo teško jer su siromašni, žive u romskoj zajednici, izolovani od ostatka društva i njihovi domovi ne zadovoljavaju osnovne građevinske uslove i bezbednosna pravila i stoga ne bi mogli biti legalizovani bez značajne rekonstrukcije.

U poslednjih nekoliko godina tenzije između Roma i stanovnika susednih područja su se pooštrile što je imalo za posledicu javne demonstracije u periodu od 2003. do 2006. godine. Gradske vlasti Sofije su zaključile da je ozbiljan problem to što se više Roma nezakonito naselilo u Sofiji, uvećavajući njihovu prenaseljenost, nezakonitu gradnju i higijenske probleme. Kao posledicu toga gradske vlasti su usvojile politiku težnje da se nova i starija romska naselja uklone. Došlo je do daljih demonstracija: ova naselja su u medijima i od strane političara nazivana „romskim getima“. Dalje, gradske vlasti Sofije su u načelu odobrile prenos vlasništva nad Batalova vodicom privatnom investitoru, u zamenu za izgradnju stambenih jedinica u tom području.

Načelnica opštine kojoj Batalova vodenica pripada je 8. septembra 2005. godine uručila svim stanovnicima (oko 180 Roma uključujući i podnosiocima predstavke) naredbu da napuste svoje

domove u roku od sedam dana pošto nezakonito zauzimaju opštinsko zemljište i da će, ako to ne učine, biti uklonjeni od strane policije.

Podnosioci predstavke nisu otišli i načelnica je naložila njihovo prinudno uklanjanje, izrazivši i svoju nameru da zahteva i rušenje njihovih kuća.

Podnosioci predstavke su podneli zahtev Gradskom sudu da poništi nalog za njihovo uklanjanje i ovo je odobreno. Uz to komitet koji je predstavljao Rome je potpisao dogovor sa vlastima prema kome su se složili da napuste naselje ako im se ponudi drugi smeštaj, ali ništa nije učinjeno da se ovaj dogovor i sprovede.

U daljem sudskom postupku je odlučeno da je načelnicin nalog za uklanjanje bio zakonit. Podnosioci predstavke su se žalili Vrhovnom Upravnom Sudu koji je potvrdio presudu Gradskog suda. Sud se pozvao na sledeće činjenice: vlasti su imale zakonsko vlasništvo nad zemljom, podnosioci predstavke nisu uspostavili zakonsko pravo da je nasele, ako podnosioci predstavke nemaju imovinska prava, na njima je da ustanove svoje pravo, stoga je uklanjanje bilo zakonito. Uz to, sud je smatrao da su tvrdnje o povredama Konvencije i diskriminaciji bez osnove i da tvrdnja da ne treba da budu uklonjeni jer su živeli u naselju decenijama bez dozvole vlasti nije relevantna.

Vlasti su 26. juna 2006. godine ponovo objavile svoju nameru da prisilno uklone podnosiocima predstavke i sruše njihovo naselje ali to nije izvršeno zbog pritiska pripadnika Evropskog Parlamenta. Različite protivrečne javne objave su iznošene u pogledu nalaženja drugog smeštaja za podnosiocima predstavke, načelnica je izjavila da to nije moguće jer nisu registrovani kao stambeno ugrožene osobe i da im opština ne može dati prednost nad drugim licima koja su bila na listi čekanja mnogo godina. Podnosioci predstavke nisu napravili nikakve druge planove i pregovori između njih i vlasti su se nastavili. Izgleda da je bugarska vlada dobavila izvesna sredstva ali nije nađena nova lokacija pošto su demonstracije održavane tamo gde su nova naselja predlagana.

Opštinske vlasti su uručile podnosiocima novu naredbu kojom im se nalaže da napuste svoje domove i da će u suprotnom biti prisilno uklonjeni. Ovo je izdato u skladu sa sprovođenjem naloga o uklanjanju koji je podržao Vrhovni Upravni Sud, i stoga nije bilo podložno daljoj žalbi. Međutim, nakon odluke Evropskog suda od 8. jula 2008. godine kojom se bugarskoj vladi ukazuje na privremene mere prema članu 39 Pravila Suda, 22. jula 2008. godine načelnica je obustavila sprovođenje naloga za uklanjanje “do razrešenja stambenih problema stanovnika Batalova vodenice”.

Podnosioci predstavke su se žalili da be njihovo uklanjanje i rušenje njihovih domova bilo, ako sprovedeno, povreda članova 3, 8 i 9 Konvencije, uzetih samostalno ili u sprezi sa članovima 13 i 14, kao i članom 1 Prvog Protokola uz Konvenciju. Podnosioci su se takođe žalili prema članu 6 Konvencije na nepravičnost sudskog postupka u njihovom slučaju.

2. Sud je stranama postavio sledeća pitanja:

1. Da li bi uklanjanje podnosilaca predstavke i rušenje njihovih domova, ako sprovedeno, predstavljalo povredu člana 3 i 8 Konvencije, uzetih samostalno ili u sprezi sa članom 14 Evropske konvencije?

2. Da li bi takvo uklanjanje i rušenje dovelo do povrede člana 1 Prvog Protokola uz Konvenciju, uzetog samostalno ili u sprezi sa članom 14 Konvencije?

3. Da li podnosioci predstavke imaju na raspolaganju delotvoran domaći pravni lek u pogledu njihovih žalbi shodno članovima 3, 8 i 14 Konvencije i članu 1 Prvog Protokola, kako se zahteva prema članu 13 Evropske konvencije?
4. Od vlade se zahteva da obezbedi detaljne informacije o: (i) istoriji romskog naselja u Batalova vodenici i stavu vlasti tokom godina, (ii) bilo kakvim skorim planovima opštinskih vlasti u pogledu korišćenja zemljišta, razlozima za odluku vlasti da zaposedne sporno zemljište nakon nekoliko decenija tolerisanja njegovog zauzeća i razlozima zašto bi iseljenje bilo bolje od drugih mogućih rešenja i (iii) namerama i konkretnim projektima vlasti u pogledu pomaganja svim podnosiocima da nađu smeštaj za sebe i naročito namerama vlasti da obezbede smeštaj za ugrožena lica, kao što su deca, bolesni i stari.
5. Od podnosioca predstavke se zahteva da objasne da li su bili u stanju u toku poslednje tri godine da pokušaju da sami nađu rešenje svog stambenog pitanja i, ako je tako, obrazlože zašto to nisu učinili.